

Curs en línia de Cooperació al Desenvolupament i Agenda 2030

Una Anàlisi Transversal
en un Món Desigual

8 Mòdul

Enfocament
de Drets
Humans

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
/ COOPERACIÓ

Table of Contents

Títol - Autoria

Crèdits

Sumari

1.1. Presentació

1.2. Objectius específics

1.3. Continguts

1.4. Referències bibliogràfiques

1.5. Bibliografia / Recursos

2.1. Presentació

2.2. Objectius específics

2.3. Continguts

2.4. Referències bibliogràfiques

2.5. Bibliografia / Recursos

3.1. Presentació

3.2. Objectius específics

3.3. Continguts

3.4. Referències bibliogràfiques

3.5. Bibliografia / Recursos

4.1. Presentació

4.2. Objectius específics

4.3. Continguts

4.4. Referències bibliogràfiques

4.5. Bibliografia / Recursos

Una Anàlisi Transversal en un Món Desigual

Mòdul 8. Enfocament de Drets Humans

Autoria:

Enrique Urbano Ángel, doctor en Estudis Interdisciplinaris de Gènere. Graduat en Dret i Màster Universitari en Polítiques d'Igualtat i Prevenció de la Violència de Gènere per la UIB. Membre del Grup de Recerca d'Estudis de Gènere, membre del Grup de Recerca Interdisciplinari de Drets i Llibertats, membre de l'equip jurídic del Laboratori de Drets Humans i tècnic de l'Oficina d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes de la Universitat de les Illes Balears.

Pau de Vílchez Moragues, doctor i professor de la Facultat de Dret de la UIB. Subdirector del Laboratori Interdisciplinari sobre Canvi Climàtic de la UIB (LINCC) i president del Comitè de Persones Expertes per a la Transició Energètica i el Canvi Climàtic de les Illes Balears.

Valentina Milano, profesora de Dret Internacional
Públic i Relacions Internacionals de la UIB.

Crèdits

© del text: L'autor, 2021

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears,
2021

Primera edició: novembre de 2021

Maquetació: Eva Barceló

Coordinació editorial: Joan Vives

Edició: Oficina de Cooperació al
Desenvolupament i Solidaritat (OCDS)

Campus universitari. Cas Jai. Cra. de
Valldemossa, km 7.5.

07122 Palma (Illes Balears)

<https://cooperacio.uib.cat>

Les autores es responsabilitzen dels continguts,
opinions, textos i imatges.

8 Mòdul

- 1.1. El sistema internacional de protecció dels drets humans i reptes actuals: discriminació racial, migració i tràfic
- 1.2. L'enfocament de drets humans en la cooperació al desenvolupament: objectius i operacionalització
- 1.3. El cicle de l'avaluació i implementació, comunicació dels resultats i incorporació dels aprenentatges
- 1.4. La sostenibilitat i el dret a un medi ambient sa com a marc fonamental de resiliència del Sud Global

Sumari

8.1. El sistema internacional de protecció dels drets humans i reptes actuals: discriminació racial, migració i tràfic

1. [Presentació](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

8.2. L'enfocament de drets humans en la cooperació al desenvolupament: objectius i operacionalització

1. [Presentació](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

8.3. Els drets de les persones LGTBIQ+ i la discriminació interseccional

1. [Presentació](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

8.4. La sostenibilitat i el dret a un medi ambient sa com a marc fonamental de resiliència del Sud Global

1. [Presentació](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

8

I. El sistema internacional
de protecció dels drets humans
i reptes actuals: discriminació
racial, migració i tràfic

Autoria:

Valentina Milano, profesora de Dret Internacional
Públic i Relacions Internacionals de la UIB.

Presentació

En aquest apartat es presentaran alguns dels reptes principals als quals s'enfronta la comunitat internacional en relació amb la vulneració dels drets humans en l'actualitat, fent èmfasi en temes com la desigualtat, la discriminació racial i de gènere, la migració i la tracta. Així mateix, es presentarà el sistema establert en el marc de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) per promoure la protecció dels drets humans i prevenir i sancionar les seves formes de discriminació: els principals convenis de drets humans i els seus mecanismes de monitorització i denúncia. En efecte, el seu coneixement resulta essencial per poder enfocar problemes i projectes de cooperació des d'una perspectiva de drets humans. En aquest sentit, els temes i conceptes desenvolupats serveixen

no només com a introducció als coneixements clau sobre el sistema de protecció dels drets humans, sinó també per poder aplicar aquest enfocament basat en els drets humans a la cooperació al desenvolupament, continguts que s'abordaran en l'apartat següent (8.2).

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Entendre les desigualtats com a violacions dels drets humans. Poder emmarcar-les en qüestions més àmplies, com poden ser la discriminació racial o de gènere, i les vulnerabilitats que es crea, entre d'altres, en el context actual de la migració.

Conèixer el sistema de protecció dels drets humans establert en el marc de l'ONU. Així mateix, els seus convenis i mecanismes de seguiment per poder enfocar projectes de cooperació o altres tipus de projectes des d'una perspectiva de drets humans (apartat 8.2).

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

Vulneració dels drets humans: discriminació racial i de gènere, migració, tràfic de persones i el seu paper en el desenvolupament

1.1. Introducció.

Fins als anys noranta, la cooperació internacional i nacional entenia els problemes de desenvolupament en termes de necessitats bàsiques que no eren ateses: l'anomenada basic needs approach, o enfocament de les necessitats bàsiques. Però aquest enfocament no va donar els resultats esperats, ja que no es tenien en compte les desigualtats estructurals que mantenien determinades comunitats o sectors de població en una situació de vulnerabilitat, submissió i pobresa. La situació de desigualtat i inferioritat social, legal i estructural que pateixen determinats col·lectius és un element determinant a l'hora d'erradicar la discriminació estructural i la pobresa i/o violència conseqüent que pateixen.

1.2. Discriminació de gènere, racial i religiosa

Avui en dia, els individus i col·lectius continuen patint múltiples formes de discriminació, les quals els impedeixen gaudir dels drets humans que els pertocquen en igualtat amb la resta de la població. A més, la discriminació i les desigualtats augmentaren enormement el 2020 a causa de la COVID-19, tal com va deixar clar l'ONU.¹ Entre les formes de discriminació més greus, destaquem la discriminació de gènere, que encara és motiu de preocupació greu, ja que afecta la meitat de la població i està arrelada en unes societats patriarcals que continuen considerant les dones éssers inferiors o que només de mica en mica avancen envers una igualtat formal i real. Aquesta discriminació de gènere perpetua violacions dels drets humans que afecten la seva capacitat de desenvolupar-se com a persones en igualtat amb els homes i d'empoderar-se econòmicament.

La discriminació racial és també una de les formes de discriminació més antigues i persistents que ha estructurat les nostres societats a través de pràctiques tan greus com l'esclavitud o l'*apartheid*, i les seves conseqüències perduren avui en dia. L'assassinat de George Floyd als estats Units ens recordà la gravetat i la magnitud del problema: moltíssimes persones als estats Units i arreu del món pateixen violència i discriminació en múltiples esferes de la seva vida (privada, laboral, social, etc.) a causa del color de la pell, la qual cosa els manté en una situació de més precarietat i impedeix que es desenvolupin en igualtat amb els altres. El juny de 2021 es publicà un informe que revela la gravetat del problema i que formula recomanacions clares per als estats, basades en quatre eixos fonamentals:

- 1. Revertir les cultures de negació, desmantellar el racisme sistèmic i accelerar el ritme de l'acció.
- 2. Posar fi a la impunitat per les violacions dels drets humans comeses pels agents de l'ordre i esmenar el dèficit de confiança.
- 3. Garantir que se sentin les veus de les persones i dels col·lectius afrodescendents i dels que lluiten contra el racisme.

- 4. Fer front als llegats, entre d'altres, mitjançant la rendició de comptes i la reparació.²

Evidentment, hi ha molts altres grups, a més dels afrodescendents, que s'enfronten a la discriminació racial i/o ètnica, així com a la discriminació per motius religiosos. Alguns són les poblacions indígenes (a les Amèriques i a altres continents, per exemple, a Àfrica, amb la discriminació dels amazics (o berebers), al Marroc i a altres països d'Àfrica del nord), els grups considerats com a castes inferiors, la població albina en diversos països africans i les minories religioses, com la rohingya a Myanmar o la yazidi a l'Iraq.³ La discriminació que pateixen aquestes persones afecta de manera transversal tots els àmbits de la seva vida (civil, polític, econòmic, social i cultural), de manera que una política de desenvolupament que no tingui en compte aquests aspectes i no incorpori accions per empoderar aquests col·lectius respecte de l'Estat i la resta de la societat i revertir alguns aspectes de la discriminació estructural que pateixen no podrà tenir un impacte efectiu i sostenible en la lluita contra la desigualtat i la pobresa i per al desenvolupament igualitari en aquests països i regions.

1.3 La migració, el tràfic de persones i l'exploació

Les persones que tenen més risc d'exclusió social i més dificultats per accedir a un nivell de vida digne són sovint persones que s'enfronten a múltiples motius de discriminació i exclusió. En aquest context, l'anomenada discriminació múltiple o interseccional, un concepte que esmentarem també més endavant (vegeu la secció 8.3), afecta d'una manera molt considerable la població migrant. Avui en dia, hi ha al voltant de 280 milions de persones migrants que viuen fora del seu país d'origen, xifra que representa un 3,6% de la població mundial. Aquestes persones han hagut de deixar el seu país d'origen d'una manera més o menys forçada per trobar oportunitats que els garanteixin el sosteniment i el de les seves famílies. Si bé per a molta de gent la

migració és una experiència positiva, l'absència d'unes polítiques migratòries integradores i ambicioses en el pla nacional i internacional genera vulneracions continuades dels drets de les persones migrants, tant durant el viatge migratori com en els països d'acollida. La situació és encara més difícil per a les persones migrants en situació irregular, que solen ser summament vulnerables a la discriminació, l'explotació i la marginació, ja que sovint han de treballar i viure clandestinament. Conseqüentment, els vulnereu no únicament els drets civils més bàsics, sinó també el dret a la salut, a l'habitatge o a l'educació, entre d'altres. La denegació dels seus drets sol estar estretament vinculada a lleis discriminatòries i a actituds xenòfobes molt arrelades que cal combatre perquè puguin sortir de la marginació i accedir a un desenvolupament econòmic i social més just.

En aquest context, les organitzacions internacionals com l'ONU, l'Organització Internacional del Treball (OIT) i la UE advoquen per un enfocament basat en els drets humans (EBDH) de la migració,⁴ així com per la integració de la migració en els processos de cooperació al desenvolupament, entre d'altres, a través de la migració circular.⁵ En aquesta línia, el Pacte global sobre migracions de 2018 es decanta per millorar la protecció dels drets de les persones migrants en totes les etapes de la migració i per una veritable política d'integració de les persones migrants als països de destinació, però també per reconèixer el benefici econòmic i social de la migració tant per a les societats d'origen com per a les de destinació, per revertir el discurs negatiu al voltant de la migració que es fomenta des de sectors varis i sense que se sustenti en dades fidedignes, i per apostar per la migració com a motor de desenvolupament.⁶

El fenomen de la migració està estretament relacionat amb el del tràfic d'éssers humans, que constitueix la cara més dura de la migració. S'estima que devers 40 milions de persones són víctimes d'alguna forma d'«esclavitud moderna», és a dir, d'esclavitud, de treball forçós, d'explotació sexual o matrimoni forçat, en molts casos com a resultat del tràfic de persones.⁷ La

forma més estesa continua sent el tràfic de persones amb finalitat d'explotació sexual, amb un fort component de gènere: el 72% de les víctimes de tràfic de persones a tot el món són dones i nines, i el 94% acaba explotada en la prostitució i pornografia.⁸ Finalment, la majoria de les víctimes de tràfic de persones són extretes d'altres països (tràfic internacional de persones; la més freqüent en els països enriquits) o d'altres regions del mateix país (tràfic intern de persones; més estesa en els països empobrits) amb un nivell de desenvolupament econòmic molt inferior al del seu país o regió de destinació. El conjunt d'aquests elements il·lustra el paper determinant de la discriminació interseccional: el fet de pertànyer a un grup racial exclòs al teu país d'origen i/o de destinació, unit al factor de la vulnerabilitat socioeconòmica i al fet de ser dona, fa que tinguis moltes més possibilitats de veure't abocada a migrar, a estar exposada a un viatge migratori perillós, de tenir problemes per trobar feina, habitatge, etc., si aconsegueixes arribar a la teva destinació, de treballar en condicions d'explotació o de ser captada per xarxes de tràfic de persones en origen, durant el viatge o en la destinació. I acabar, per tant, en situacions d'explotació extrema.

L'esclavitud fou abolida fa uns 150 anys, però l'explotació dels col·lectius més febles continua vigent, i avui en dia més que mai, amb la globalització de l'explotació a escala global a través del tràfic d'éssers humans i, en concret, del tràfic de dones i nines amb finalitat d'explotació sexual. En efecte, es tracta del tercer negoci il·legal més lucratiu d'àmbit mundial, que genera uns 150.000 milions de dòlars anuals, i les dues terceres parts provenen de la indústria del sexe.⁹ Aquesta economia submergida, o que de vegades es desenvolupa sota tapadores legals, té un impacte considerable i de vegades devastador en el desenvolupament econòmic i social d'una regió i país, i la seva eradicació ha de formar part integrant d'un desenvolupament humà i sostenible, d'acord amb els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS). En concret, la meta 5.2 de l'**ODS 5; Aconseguir la igualtat de gènere i l'apoderament de les dones i les nenes**, que insta els estats a «Eliminar totes les formes de

violència contra totes les dones i les nenes en els àmbits públic i privat, inclosos el tràfic de persones i l'explotació sexual, i altres tipus d'explotació». Així mateix, l'objectiu 8.7 insta els estats a «Adoptar mesures immediates i eficaces per eradicar el treball forçós, posar fi a les formes contemporànies d'esclavitud i el tràfic de persones, i assegurar la prohibició i eliminació de les pitjors formes de treball infantil...». Un desenvolupament sostenible i humà necessita que s'eradiqui l'explotació dels col·lectius migrants, de les dones i de les altres persones en situació de precarietat. És un problema estructural, ja que hi ha moltes empreses, petites i grosses, que aprofiten la situació de necessitat i desesperació d'aquestes persones per explotar-les (per exemple, a Mallorca, algunes dones migrants cobren dos euros l'hora per treballar en determinats hotels i comerços). El teixit empresarial i el sistema econòmic, com a tal, es beneficia econòmicament d'aquesta explotació inhumana; no es tracta únicament d'un problema humà, sinó també eminentment econòmic.

En la lluita contra el tràfic de persones, els organismes internacionals es decanten també per un EBDH. De fet, en aquest àmbit, la comunitat internacional ha anat més enllà del que s'ha fet en matèria de migració i ha aconseguit adoptar instruments internacionals que incorporen aquest enfocament, com els Principis i directrius recomanats sobre els drets humans i el tràfic de persones de l'any 2002 i el Conveni del Consell d'Europa sobre la lluita contra el tràfic d'éssers humans de l'any 2005. Encara que traslladar les obligacions i els drets recollits en aquests instruments a la pràctica sigui difícil, queda clar que és d'un dels grans reptes als quals s'enfronta la comunitat internacional en matèria de desenvolupament just i equitatiu, i només un enfocament de drets humans centrat en la protecció i en l'apoderament de les víctimes en el marc dels nostres sistemes socioeconòmics podrà permetre'ns assolir-lo. Aquest punt de vista requereix abandonar l'enfocament criminocèntric, basat únicament en la persecució dels tractants i que té com a resultat la instrumentalització de les víctimes per als fins de persecució judicial, per passar a un enfocament més ampli que requereix

abordar de manera integral tres vessants: prevenir el tràfic de persones, protegir-ne les víctimes i perseguir els tractants, són les anomenades tres pes. A més, en aquest enfocament s'integren altres aspectes transversals que abordarem a l'apartat següent (8.2), com són la igualtat, la participació, la rendició de comptes i l'apoderament dels titulars de drets i dels detentors d'obligacions, ja que el que es fa és tan important com el com es fa.

2. El sistema de protecció dels drets humans establert en el marc de l'ONU: convenis i mecanismes de seguiment

2.1. Introducció

Conèixer el sistema de protecció dels drets humans establert en el marc de l'ONU és essencial per poder entendre els problemes actuals de desenvolupament i desigualtats en termes de vulneració dels drets humans, i, per tant, formular les respostes en termes de drets i obligacions. Això és essencial per apoderar les persones que pateixen aquestes desigualtats i mostrar que són —i tractant-los com— «titulars de drets» i, alhora, per exercir més pressió en els actors públics —els anomenats titulars d'obligacions— perquè compleixin les seves obligacions en aquesta matèria.

2.2. El sistema de protecció dels drets humans establert en el marc de l'ONU: els convenis

Acabada la Segona Guerra Mundial i a partir dels horrors que s'hi cometeren, la comunitat internacional decideix per primera vegada desenvolupar un marc normatiu internacional relatiu als drets humans per establir garanties de protecció a nivell

supranacional, ja que els marcs normatius nacionals dels països considerats més desenvolupats no havien pogut impedir les vulneracions més greus i massives dels drets fonamentals de la seva ciutadania per part d'aquells mateixos estats.

El 1948 s'adopta, en el marc de la recent creada ONU, la Declaració universal dels drets humans (DUDH), el primer llistat de drets fonamentals d'àmbit internacional. A partir de la seva adopció i amb l'objectiu de convertir els drets que enumera en obligacions vinculants, es desenvolupen de manera paral·lela uns convenis d'abast universal i regional. Aquests se centren en el reconeixement d'una sèrie de drets fonamentals que es basen en els tres principis i valors bàsics de la dignitat, llibertat i igualtat. D'aquest últim deriva el primer dret, un dret que s'esmenta en tots els convenis i que té un caràcter transversal: el dret a la no discriminació per raça, gènere, religió, nacionalitat, etc., en el gaudi de tots els altres drets continguts en aquests convenis.

Per raons històriques relacionades amb la guerra freda i les prioritats dels dos blocs, els drets humans es classifiquen en les categories següents, que continuen vigents avui en dia:

- Drets civils (de caràcter individual): dret a la vida, dret a la llibertat i seguretat (prohibició de l'esclavitud i del treball forçós, així com de la detenció arbitrària), dret a integritat física i psíquica (prohibició de la tortura), garantia processals (dret a un judici just, a la defensa, a un recurs, etc.)
- Drets civils (de caràcter social): dret a la vida privada i intimitat, dret a la vida familiar i a la igualtat en la vida familiar (matrimoni i família/fills), dret a una nacionalitat, dret a la llibertat de circulació i residència, dret d'asil.
- Drets polítics: llibertat de pensament, llibertat de consciència, llibertat de religió, llibertat d'expressió, llibertat de reunió i associació, dret a participar en la vida política (votar i ser elegit/da).

- Drets econòmics, socials i culturals: drets laborals (dret a la feina, a la igualtat a la feina, a la igualtat de remuneració, al descans, etc.) i sindicals (dret a constituir sindicats, a afiliar-se, a ocupar càrrecs, a fer vaga, etc.), el dret a la seguretat social (a obtenir cobertura en cas de malaltia, invalidesa, maternitat, jubilació, etc.), el dret a un habitatge digne i adequat, el dret a la salut, el dret a l'educació, el dret a participar la vida cultural i científica i en els seus beneficis, i els drets culturals de les minories.

Aquests drets es desenvolupen en nou convenis, que seran vinculants quan els estats els hagin ratificats, que els reconeixen i desenvolupen:

Pacte internacional de drets civils i polítics, 1966 (PIDCP)
Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals, 1966 (PIDESC)
Conveni per a l'eliminació de la discriminació racial, 1965
Conveni per a l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, 1979
Conveni contra la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, 1984
Conveni sobre els drets de l'infant, 1989
Convenció sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars, 1990
Convenció sobre els drets de les persones amb

discapacitat, 2006

Convenció per a la protecció de totes les persones
contra les desaparicions forçades, 2006

2.3. El sistema de protecció dels drets humans establert en el marc de l'ONU: els mecanismes de seguiment i denúncia

Els mecanismes de seguiment en matèria de drets humans en el marc de l'ONU són fonamentalment els següents:

1. Un òrgan pol i tic o decisonal: el CONSELL DE DRETS HUMANS, òrgan subsidiari de l'Assemblea General , format per 47 e stats (sistema rotatori)

2. Els òrgans independents: els COMITÈS i els PROCEDIMENTS ESPECIALS

El Consell de Drets Humans és el fòrum estatal mundial de discussió sobre drets humans que es reuneix a Ginebra durant almenys deu setmanes a l'any, en tres sessions ordinàries i les sessions extraordinàries que decideixi convocar. Les seves funcions principals inclouen: analitzar violacions greus de drets humans i adoptar mesures al respecte (per exemple, establir comissions d'investigació, com en el cas de Síria) a través de resolucions; adoptar conclusions a l'examen periòdic universal (revisió de les situacions de tots els estats); establir i renovar els mandats dels procediments especials (vegeu més avall); escoltar i debatre sobre el treball d'aquests mecanismes, i desenvolupar el dret internacional dels drets humans (establir convenis, declaracions, etc.). Així mateix, és un òrgan governamental. Els òrgans independents sobre els quals se sustenta vertaderament el

treball d'aquest sistema, i, fins i tot, del Consell de Drets Humans, són els comitès i els procediments especials, uns òrgans formats per experts independents que no responen davant cap govern i que fan una anàlisi profunda i imparcial de la situació dels drets humans en els països.

2.3.1. Els comitès o òrgans de tractats

El 80 per cent dels estats han ratificat quatre o més tractats de drets humans. D'aquí la importància dels nou òrgans creats en virtut de tractats internacionals de drets humans: són comitès d'experts independents, encarregats de supervisar l'aplicació de cada conveni per part dels estats que els hagin ratificat. Aquests nou comitès són:

Nom del comitè	Conveni que el comitè controla
<u>Comitè de Drets Humans (CDH)</u>	Pacte internacional de drets civils i polítics, 1966 (PIDCP)
<u>Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CDESC)</u>	Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals, 1966 (PIDESC)
<u>Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació Racial (CEDR)</u>	Conveni per a l'eliminació de la discriminació racial, 1965
<u>Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona (CEDAW, per les seves sigles en anglès)</u>	Conveni per a l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, 1979
<u>Comitè contra la Tortura (CAT)</u>	Conveni contra la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, 1984

<u>Comitè dels Drets de l'Infant</u> (CDI)	Conveni sobre els drets de l'infant, 1989
<u>Comitè per a la Protecció dels Drets de tots els Treballadors Migratoris i dels seus Familiars</u> (CMW, per les seves sigles en anglès)	Convenció sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars, 1990
<u>Comitè sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat</u> (CDPD)	Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat, 2006
<u>Comitè contra la Desaparició Forçada</u> (CDF)	Convenció per a la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades, 2006

Aquests comitès s'encarreguen de:

— **Revisar informes que els estats membre remetent periòdicament** sobre mesures que s'hagin pres per implementar el conveni. Les ONG presenten informes «ombra» i després fan un debat amb els representants de l'Estat i de les ONG que es personen davant del Comitè a Ginebra. Per part seva, el Comitè adopta «observacions finals», respecte dels aspectes positius i negatius de l'aplicació del conveni per part de l'Estat.

— **Rebre denúncies de particulars en contra d'un Estat** per haver violat un dels drets reconeguts en la convenció pertinent (excepte el Comitè sobre Drets dels Treballadors Migratoris, que encara no està habilitat per rebre-les): és un procediment quasi jurisdiccional molt utilitzat, en què tant l'Estat com el particular poden presentar al·legacions i replicar a les al·legacions de l'altra part (per escrit), i que conclou amb la decisió del Comitè sobre si hi ha hagut violació o no del conveni. Aquest procediment de denúncies de particulars davant els comitès requereix que:

- 1. El dret estigui protegit en el conveni que aquest comitè està encarregat de supervisar.
- 2. L'Estat hagi ratificat el conveni en qüestió i que hagi acceptat la competència del Comitè per tractar queixes de particulars.
- 3. S'hagin exhaurit els recursos judicials d'àmbit nacional abans d'acudir al Comitè.

— **Adoptar observacions o recomanacions generals** que expliquen el contingut d'un dret: per exemple, el Comitè sobre Drets dels Infants ha elaborat una observació general sobre la situació dels infants del carrer (n. 21, de 2017), i el Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona ha emès una recomanació general sobre la violència de gènere (n. 35, de 2017). Són molt importants per entendre l'abast d'un dret i formular adequadament els objectius d'un projecte de cooperació.

2.3.2. Els procediments especials

Els procediments especials són els mecanismes establerts pel Consell de Drets Humans per denunciar i investigar violacions dels drets humans en relació amb temes d'especial rellevància (mandats temàtics) o en determinats països que són objecte d'especial preocupació (mandats sobre país). Els procediments especials poden ser un individu (un relator o expert independent) o un grup de treball (un grup de diversos experts, que generalment són cinc). Són experts destacats que compleixen la seva funció a títol personal, de manera independent, per la qual cosa no reben cap remuneració per la seva tasca. Exemples de mandats temàtics, que inclouen:

- Relator/a especial sobre tortura, violència contra la dona, independència de la justícia i de l'advocacia, llibertat d'expressió i opinió, habitatge adequat, etc.
- Grup de treball sobre desaparicions forçades, la detenció arbitrària, la qüestió dels drets humans i les empreses transnacionals, etc.

- Exemples de mandats sobre país inclouen: relator/a especial sobre la situació dels drets humans als territoris palestins ocupats des de 1967, a la República Popular Democràtica de Corea, etc.

Aquests procediments especials desenvolupen activitats diverses:

1. Visites als països: fan visites als països per investigar la situació dels drets humans en l'àmbit nacional. Es reuneixen tant amb els càrrecs de responsabilitat pública com amb les ONG i individus i col·lectius més afectats. Publiquen un informe que inclou recomanacions sobre les mesures que hauria d'adoptar el país per complir els seus compromisos en matèria de drets humans.

2. Comunicacions: reben denúncies per part d'individus i ONG sobre violacions dels drets humans comeses per un Estat. Si són fundades, envien comunicacions als governs per sol·licitar aclariments i l'adopció de mesures de protecció de les persones.

3. Estudis i altres documents: fan i publiquen estudis temàtics i comunicats de premsa sobre assumptes d'especial preocupació.

2.3.3. L'Alta Comissionada de les Nacions Unides per als Drets Humans

L'Alta Comissionada de les Nacions Unides per als Drets Humans és la representant del Secretari general de l'ONU en matèria de drets humans. La seva oficina és la Secretaria de l'ONU sobre Drets Humans, és a dir, el conjunt del funcionariat que treballa en l'organització i el desenvolupament de totes les activitats esmentades: les reunions del Consell de Drets Humans, les activitats dels mecanismes de protecció dels drets humans descrits i el suport a la feina de l'Alta Comissionada, que en el moment en què es redacta aquest material és la Sra. Michelle

Bachelet, la qual va ser la presidenta de Xile. L'Alta Comissionada també supervisa l'aplicació dels drets humans i publica informes i estudis sobre països i problemàtiques de drets humans molt rellevants.

¹ Alta Comissionada de les Nacions Unides per als Drets Humans, Michelle Bachelet, el juny de 2021, en la presentació de l'informe anual de la seva oficina, relatiu a l'any 2020: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/Annual-Report-2020.aspx>

² Alta Comissionada de les Nacions Unides per als Drets Humans, Informe «Promoció i protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals dels africans i dels afrodescendents davant l'ús excessiu de la força i Altres violacions dels drets humans per part d'agents de l'ordre», 1 de juny de 2021, A / HRC / 47/53.

³ Vegeu, per exemple, els informes del [Relator especial sobre les formes contemporànies de racisme, del Grup de Treball d'Experts sobre els Afrodescendents](#), del [Relator especial sobre els drets dels pobles indígenes, de l'Expert Independent sobre el gaudi dels drets humans de les persones albinas](#) i del [Relator especial sobre la llibertat de religió o de creences](#).

⁴ Vegeu, entre d'altres, ACNUDH, «Siete elementos clave en la construcción de narrativas basadas en los derechos humanos sobre los migrantes y la migración» (2020); els «Principios y directrices sobre la protección de los derechos humanos de los migrantes en situación de vulnerabilidad» (2018); els «Principios y directrices recomendados sobre los derechos humanos en las fronteras internacionales» (2014) i l'informe «Mejorar la gobernanza de la migración internacional basada en los derechos humanos» (2014). Estan disponibles a: <https://www.ohchr.org/SP/Issues/Migration/Pages/StudiesAndReports.aspx>.

⁵ Vegeu, per exemple, els marcs d'acció de l'OIT en matèria de [Migració i desenvolupament](#), l'estudi de l'OCDE i OIT, «Cómo los inmigrantes contribuyen a la economía de los países en desarrollo» (2018), així com la Comunicació de la Comissió a el Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social i al

Comitè de les Regions, de 16 de maig de 2007, sobre la migració circular i les associacions de mobilitat entre la Unió Europea i tercers països, COM (2007).

⁶ Pacte mundial per a una migració segura, ordenada i regular, adoptat el 10 de desembre de 2018 a Marràqueix, i després per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 19/12/2018 en la resolució A/RES/73/195. Vegeu: <https://www.un.org/es/conf/migration/global-compact-for-safe-orderly-regular-migration.shtml> i <https://www.ohchr.org/SP/Issues/Migration/Pages/GlobalCompactforMigration.aspx>.

⁷ ILO i Walk Free Foundation, *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*, 2017, p. 9.

⁸ Oficina de les Nacions Unides per a la Droga i el Delicte (ONUDD), [Global Report on Trafficking in Persons](#), 2018, p. 25 i 33.

⁹ OIT, «Ganancias y pobreza: Aspectos económicos del trabajo forzoso», 2014 (resum de l'informe complet), p. 5.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

Oficina de l'Alta Comissionada de les Nacions Unides per als Drets Humans (ACNUDH), disponibles al seu portal web:

«Promoción y protección de los derechos humanos y las libertades fundamentales de los africanos y los afrodescendientes frente al uso excesivo de la fuerza y otras violaciones de los derechos humanos por agentes del orden», 1 de juny de 2021, A/HRC/47/53.

«Siete elementos clave en la construcción de narrativas basadas en los derechos humanos sobre los migrantes y la migración», 2020.

«Mejorar la gobernanza de la migración internacional basada en los derechos humanos», 2014

ILO i Walk Free Foundation, *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*, 2017.

MILANO, V. [Protección de las víctimas de trata con fines de explotación sexual: estándares internacionales en materia de enfoque de derechos humanos y retos relativos a su aplicación en España](#), Revista Electrónica de Estudios Internacionales, 2016, vol. 32, 1-54.

Oficina de les Nacions Unides per a la Droga i el Delicte (ONUDD). [Global Report on Trafficking in Persons](#), 2018, paràgrafs 25 i 33.

OIT. [Ganancias y pobreza: Aspectos económicos del trabajo forzoso](#), 2014 (resum de l'informe complet).

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

ACNUDH:

- [*Carpeta de herramientas para cambiar el discurso en materia de migración*](#), 2020.
- [*Orientaciones sobre el COVID-19 y los derechos humanos de los migrantes*](#), 2020.
- El espacio de la sociedad civil y el sistema de derechos humanos de las Naciones Unidas. Guía práctica para la sociedad civil

DHES (Red de Derechos Humanos y Educación Superior). *Derechos humanos de los grupos vulnerables. Manual*, 2014.

MILANO, V. *The Human Rights-Based Approach to Human Trafficking in International Law: an Analysis from a Victim Protection Perspective*, Marcial Pons, 2020.

OCDE i OIT, *Cómo los inmigrantes contribuyen a la economía de los países en desarrollo*, 2018.

REGAGLIO, R. i CHÁVEZ, C. El sistema universal de protección de los derechos humanos. Cambios en la organización de Naciones Unidas y el papel de la sociedad civil. Guía práctica para defensores de derechos humanos, CNDDH/CEDAL, 2008.

Grup de les Nacions Unides per al Desenvolupament Sostenible. *Enfoque para la programación basado en los*

derechos humanos: <https://unsdg.un.org/es/2030-agenda/universal-values/human-rights-based-approach>

ACNUDH, *Migración y derechos humanos*.
<https://www.ohchr.org/SP/Issues/Migration/Pages/MigrationAndHumanRightsIndex.aspx>

ACNUDH, *Los instrumentos internacionales de los derechos humanos*.

<https://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

8

2. L'enfocament de drets humans en la cooperació al desenvolupament: objectius i operacionalització

Autoria:

Valentina Milano, profesora de Dret Internacional
Públic i Relacions Internacionals de la UIB.

Presentació

En aquest apartat es presentarà l'enfocament de drets humans en la cooperació al desenvolupament. En primer lloc, se n'explicaran els orígens i objectius principals, així com el valor afegit en comparació amb un enfocament clàssic de la cooperació. En segon lloc, s'explicaran els elements que componen aquest enfocament, tal com s'acordaren al 2003 de manera conjunta entre totes les agències de l'ONU que treballen en cooperació al desenvolupament.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Entendre què és l'enfocament basat en els drets humans, perquè és necessari i què aporta a la cooperació al desenvolupament.

Aprendre quins són els elements que constitueixen aquest enfocament i com es poden utilitzar en la pràctica.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

1. Enfocament basat en els drets humans en la cooperació al desenvolupament: orígens i objectius principals

1.1. Per què un enfocament basat en els drets humans?

Fins al final de la guerra freda, la cooperació al desenvolupament visqué perfectament aïllada del sistema de drets humans i de les seves implicacions per al desenvolupament. En un context en què creixia el reconeixement que els enfocaments basats en les necessitats o en la prestació de serveis no havien aconseguit reduir substancialment la pobresa, els estats membre de l'ONU començaren a emfatitzar els vincles entre el desenvolupament humà i la promoció i protecció dels drets humans en conferències mundials: a Viena, l'any 1993; al Caire, el 1994, i a Pequín, el 1995. El secretari general de l'ONU, Kofi Annan, avançà en aquest sentit i adoptà l'Agenda de reforma de les Nacions Unides el 1997, en la qual es feia referència als drets humans com una qüestió transversal que totes les agències havien d'integrar en les activitats. Afirmava que «La humanitat no tindrà seguretat sense desenvolupament; no tindrà desenvolupament sense seguretat, i no tindrà cap d'aquestes dues coses sense respecte pels drets humans».¹

En efecte, les agències internacionals i nacionals que treballen en cooperació ja havien començat a plantejar-se que treballar pel desenvolupament i pels drets humans de manera separada no tenia sentit, ja que tots dos tenen el mateix objectiu: promoure el benestar, la dignitat i la llibertat de totes les persones. No obstant això, no aprofitaven la complementarietat d'aquestes dues àrees. Calia integrar el treball en totes dues, considerant que els drets humans podien reforçar les estratègies de desenvolupament, tant en termes d'objectius com d'estratègies operacionals. Tal com reconeix el Programa de les Nacions Unides per al desenvolupament (PNUD), «les polítiques de reducció de la pobresa depenen de la inclusió dels sistemes, dels procediments, de les institucions de governança i de la capacitat de les persones de posseir els procediments i de prendre decisions realment significatives que afectin la seva vida».² Per això, considera que s'hauria de prestar més atenció al reforç dels sistemes de governança que siguin propicis al desenvolupament humà, a l'estat de dret i als drets humans, per aconseguir la inclusió política, social i econòmica dels grups més marginats. Això requereix reforçar els sistemes nacionals de drets humans.³

En aquest context, les agències del sistema de l'ONU que aplicaven aquest enfocament (PNUD, OMS, UNICEF, OIT, ACNUDH, etc.) es reuniren el 2003 per harmonitzar les seves aproximacions i adoptaren l'Entesa comuna de les Nacions Unides sobre enfocament de drets humans a la cooperació al desenvolupament,⁴ que examinarem al detall més endavant.

1.2 Objectius i valor afegit

L'objectiu principal de l'enfocament basat en els drets humans (EBDH) és reforçar l'eficàcia de la cooperació superant l'enfocament basat només en les necessitats. Decantar-se per un enfocament més integral que reconegui la pobresa no solament com un conjunt de necessitats, sinó sobretot com un seguit de violacions de drets humans, que comporten una sèrie d'obligacions als estats i a altres actors. La formulació dels problemes vinculats al desenvolupament en termes de drets i d'acord amb els principis de drets humans que analitzarem més endavant té avantatges:

- reforça els reclams de les comunitats i organitzacions i la seva capacitat de negociar i dialogar en matèria de desenvolupament. Els seus projectes no es basen únicament en necessitats i en la bona voluntat dels estats per abordar-les, sinó en drets establerts en el dret internacional, que generen obligacions vinculants per als estats. No es tracta de demanar ajuda per a determinades poblacions, sinó d'exigir el compliment de les obligacions que hi tenen els estats.
- promou un desenvolupament més just. Els principis transversals de drets humans promouen una anàlisi que prioritza la no discriminació, la igualtat i la inclusió dels grups més marginats. Aborda les discriminacions estructurals i les desigualtats de poder.
- promou un desenvolupament més sostenible, perdurable i pròxim a les necessitats de les persones destinatàries perquè se centra en l'apoderament més que no a oferir serveis:
 - els principis de participació i de rendició de comptes han de centrar-se a enfortir mecanismes que permeten millorar la governança, és a dir , més participació dels grups destinataris, que són els que han d'identificar el que necessiten i aprendre a reclamar-ho. Permeten també una millor rendició de comptes i transparència per part dels estats.
 - l'objectiu últim de l'enfocament com a tal és la capacitació dels actors. En concret, tant l'empoderament dels titulars de drets com la capacitació dels detentors d'obligacions per a un impacte més a llarg termini.

En conclusió, l'EBDH és un marc conceptual per al procés de desenvolupament humà que es basa normativament en els estàndards internacionals de drets humans i s'adreça operativament a promoure i protegir els drets humans. Un EBDH se centra explícitament en la discriminació i la marginació en el procés de desenvolupament.

L'EBDH penetra en totes les pràctiques de desenvolupament fins al punt que els límits dels drets humans i el desenvolupament desapareixen a mesura que es converteixen en parts inseparables conceptualment i operacionalment dels processos de canvi social. L'EBDH s'aplica al desenvolupament de tal manera que altera la forma com els programes es dissenyen, implementen, controlen i avaluen,

començant per l'avaluació i l'anàlisi de la situació, que és el punt de partida.

Al final, el nivell de compromís és més elevat en l'aplicació de l'EBDH, ja que requereix abordar els reptes d'una manera més completa. Això significa enfrontar-se a patrons persistents de desigualtat i discriminació i formular respostes que hauran tingut en compte les causes estructurals que permeteren a un entorn polític i social fomentar l'exclusió i la marginació i, en definitiva, la negació dels drets humans.

2. L'operacionalització de l'enfocament: les tres potes de l'enfocament basat en els drets humans (EBDH)

Com hem dit, el diferent nivell d'adopció de l'EBDH per part de les agències i dels programes de l'ONU menà a la necessitat de fer-ne una comprensió comuna pel que fa a la programació. L'Entesa comuna assolida a Stamford al 2003 posa de manifest tres eixos de l'EBDH per a la cooperació al desenvolupament i la programació, de la manera següent:

1. L'**OBJECTIU FINAL** ha de ser una més **realització dels drets humans**, tal com s'estableixen en els convenis i s'interpreten pels mecanismes de drets humans.
2. El **PROCÉS** de desenvolupament i programació **ha de guiar-se pels principis de drets humans** (igualtat i no discriminació, participació i rendició de comptes) en tots els sectors i fases del cicle de programació.
3. El **FOCUS** de les estratègies és el **desenvolupament de la capacitat dels titulars de drets** per reclamar els seus drets, **i dels titulars dels deures** per complir les seves obligacions.

Aquests són els tres elements clau de l'Entesa comuna de les Nacions Unides, que gràficament es poden representar de la manera

següent:

Font: [SDC Guidance on Human Rights](#) (2019), p.9.

2.2. L'objectiu final (eix 1): la realització dels drets humans

Aplicant un EBDH, l'objectiu de totes les activitats és avançar en la realització dels drets humans. Com s'explica en l'Entesa comuna, un conjunt d'activitats de programes que només contribueixin de manera incidental a la realització dels drets humans no constitueix necessàriament un enfocament de la programació basat en els drets humans. En un enfocament basat en els drets humans, l'objectiu de totes les activitats és contribuir directament a la realització d'un o diversos drets humans.⁵ Com més drets humans es realitzin, més positiu serà l'impacte del desenvolupament.

En termes pràctics de programació, això requereix que els reptes i els objectius del desenvolupament s'emmarquin i formulin com a drets humans que han de ser respectats, protegits i complerts. Per exemple, l'objectiu d'un programa d'educació seria «garantir el dret a una educació primària universal i gratuïta», en lloc de «garantir una

infraestructura educativa suficient i adequada». Així mateix, caldria prestar una atenció especial als grups que tinguessin el dret a l'educació més en perill, incloses les nines, els nins de les zones rurals i les minories ètniques i racials. És important tenir en compte que els estàndards de drets humans —tant els convenis com el pronunciament dels comitès i procediments especials— ajuden a definir els elements precisos dels objectius de desenvolupament, que d'una altra manera serien massa generals i oberts. Per exemple, l'Observació general n. 13 del Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals ens explica que garantir el dret a l'educació requereix que l'educació compleixi els requisits següents:

1. disponibilitat: institucions i programes educatius en funcionament disponibles en quantitat suficient.
2. accessibilitat: aquest element té tres dimensions:
 - no discriminació: l'educació ha de ser accessible per a tothom, especialment per als col·lectius més vulnerables
 - accessibilitat material: l'educació ha d'estar a l'abast físic segur o mitjançant la tecnologia moderna
 - accessibilitat econòmica: l'educació ha de ser assequible per a tothom: l'educació primària haurà d'estar disponible «gratuïtament per a tothom»; i s'ha d'introduir progressivament l'educació secundària gratuïta i l'educació superior
3. acceptabilitat: la forma i el fons de l'educació han de ser acceptables (és a dir, rellevants, apropiades culturalment i de bona qualitat) per l'alumnat, quan escaigui, les famílies.
4. adaptabilitat: s'ha d'adaptar a les necessitats de les societats canviants i respondre a les necessitats de l'alumnat en els seus diversos entorns socials i culturals.

Cada un d'aquests elements s'explica amb més detall.⁶ Els informes dels relators especials també ajuden a fixar objectius, ja que identifiquen mancances en el compliment dels drets en determinats països o en relació amb temàtiques específiques. Així, queda clar que les observacions, informes i altres pronunciaments dels mecanismes internacionals de drets humans són eines essencials per a l'anàlisi i la programació, inclosa la fixació d'objectius.

També, un EBDH requereix «una avaluació i anàlisi per identificar les reclamacions de drets humans dels titulars de drets i les obligacions corresponents en matèria de drets humans dels titulars de deures, així com les causes immediates, subjacents i estructurals de les realitzacions de drets».⁷ Aquesta afirmació posa de relleu alguns dels principals valors afegits d'aquest enfocament.

En primer lloc, s'ha d'analitzar la situació de manera detallada i completa per identificar quins drets humans estan implicats en la situació en joc i que cal abordar. És a dir, a l'hora d'identificar les reclamacions de drets humans, s'han de tenir en compte les causes immediates de les violacions dels drets humans i les conseqüents interrelacions entre drets, en particular la realització d'altres drets que són fonamentals per a la realització dels drets principals identificats inicialment. Però això no és suficient. Aquest enfocament requereix que les parts interessades arribin a una comprensió encara més profunda del problema, mirant no només les causes immediates de les violacions dels drets humans i les conseqüents interrelacions entre drets, sinó també les causes estructurals subjacents de la no realització dels drets. Això es fa explícit al punt 10 Entesa comuna, que diu:

L'anàlisi de la situació s'utilitza per identificar causes immediates, subjacents i bàsiques dels problemes de desenvolupament.

Es tracta d'una crida a aprofundir en les causes estructurals i abordar aquelles pràctiques discriminatòries de llarga durada i molt arrelades, sovint vinculades al gènere, l'ètnia, la religió o la nacionalitat, que mantenen determinats grups en situació de vulnerabilitat i els impedeixen l'exercici dels seus drets. Si aquestes violacions de drets humans profundament arrelades no s'aborden juntament amb els abusos més immediats i aparents, la política adoptada no tindrà un resultat efectiu i durador.

Finalment, els actors involucrats també haurien de considerar el si i el com les solucions previstes podrien tenir un impacte negatiu en determinats grups. Per tant, la realització dels drets humans no només significa identificar quins drets i reclamacions s'han d'abordar en termes positius, sinó també supervisar l'impacte possiblement negatiu de les polítiques planificades o ja aplicades, i donar una resposta a aquests problemes també en termes de reclamacions de drets humans.

2.3. El procés (eix 2): el principis transversals de drets humans

Els principis basats en els drets humans han de formar part de les polítiques i dels programes en totes les etapes: disseny, implementació i avaluació. S'identifiquen a l'Entesa Comuna com:

- universalitat i inalienabilitat
- indivisibilitat, interdependència i interrelació
- igualtat i no discriminació; participació i inclusió
- la rendició de comptes i l'estat de dret

Ja hem esmentat la rellevància de la interdependència i la interrelació per dibuixar una imatge completa de qualsevol fenomen identificant-ne les causes estructurals i subjacents, per la qual cosa consideram que aquests principis estan més relacionats amb el punt 1.

Examinarem, ara, els altres principis.

— **Universalitat i inalienabilitat, i igualtat i no discriminació.** Els dos primers estableixen que totes les persones tenen drets humans per l'única raó de la seva condició d'ésser humà i, per tant, no poden renunciar voluntàriament a aquests drets ni tampoc els poden eliminar. Per això, exigeixen que ningú no quedi fora o sigui exclòs de l'exercici dels drets humans per ser considerat inferior. En la mateixa línia, els principis d'igualtat i no discriminació estableixen que tots els individus tenen els drets reconeguts pels textos internacionals sense cap distinció de raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política o d'una altra mena, origen nacional o social, de fortuna, naixement o qualsevol altra condició social. Per tant, una de les línies essencials i transversals dels projectes de la cooperació amb EBDH és reduir les discriminacions i desigualtats. En efecte, aquestes són la font de gran part dels problemes i dels conflictes, com han constatat vares agències nacionals i internacionals. Reduint les desigualtats i impulsant i apoderant els que són discriminats, s'aconsegueix reduir la pobresa i les orígens de molts conflictes (origen ètnic i racial). Per tant, la cooperació i els projectes que se'n deriven s'han de centrar en els grups que tenen més dificultat per exercir els seus drets: dones, infants, minories racials, ètniques, lingüístiques o nacionals, persones refugiades, migrants, persones amb discapacitat, etc.

— **Participació i inclusió.** Aquests principis exigeixen la participació lliure, activa, significativa i inclouen tots els actors en la planificació i desenvolupament de polítiques i programes que els afecten. Així mateix, els projectes han de promoure i utilitzar els mateixos principis participatius i democràtics, tant pel que fa als

objectius com als procediments. Els projectes han de fomentar el diàleg entre la societat civil i els grups marginals i les autoritats, i reforçar les seves capacitats d'accés a la informació, de formulació de propostes i de participació efectiva en la presa de decisions. A més, aquests principis requereixen també que els mecanismes institucionals estiguin basats en principis democràtics, i que no es debilitin les estructures democràtiques o tradicionals existents. En aquest context, s'ha de posar en relleu que, en la programació, la participació àmplia que impliqui, per exemple, infants i joves, dones, minories, comunitats rurals i organitzacions de la societat civil durant l'avaluació i en la recopilació d'informació, pot conduir no només a conclusions valuoses, sinó a més comprensió per part de tots els membres de la societat respecte de quins són els seus papers en la reivindicació i el compliment dels drets humans i a una apropiació de les accions planificades.

— **La rendició de comptes i l'estat de dret.** El principi de rendició de comptes implica que hi hagi mecanismes i procediments de rendició de comptes i de reparació assequibles, efectius i independents. L'EBDH preveu millorar institucions orientades a la rendició de comptes dins l'Estat, com les comissions de drets humans, defensors del poble, mecanismes de reclamació i altres mecanismes de reparació, i donar suport a la mobilització legal als tribunals nacionals. En efecte, els mecanismes rellevants haurien de cobrir diversos tipus de rendició de comptes: la rendició de comptes política (mitjançant la supervisió parlamentària de l'executiu), la rendició de comptes administrativa i judicial, així com els òrgans de control independents i els mecanismes de rendició de comptes socials.⁸ L'Alta Comissionada insisteix que també els agents no estatals han de retre comptes de les seves accions: inclosos els agents privats o públics sense ànim de lucre i les institucions internacionals, per la qual cosa haurien d'establir mecanismes de rendició de comptes transparents i efectius.⁹

2.4. El focus (eix 3): el desenvolupament de les capacitats dels titulars de drets i dels titulars dels deures

Tot i que l'apoderament es desprèn clarament dels principis que acabam d'esmentar, el tercer element bàsic de l'enfocament basat en els drets humans fa que aquest element d'empoderament sigui encara

més explícit: situa el desenvolupament de les capacitats dels actors locals com el principal assoliment d'aquest enfocament. De fet, la idea és que l'operativització d'aquest enfocament no es confiï als actors internacionals, sinó principalment als actors locals. Sota el seu tercer eix o element principal, l'enfocament:

Identifica els titulars de drets i els seus drets i els corresponents titulars de deures i les seves obligacions i treballa per enfortir les capacitats dels titulars de drets per presentar les seves reclamacions i dels titulars de drets per complir la seva obligació.

Amb l'EBDH, aquest tercer element unifica tots els objectius i principis sota una estratègia principal de desenvolupament de capacitats. Un cop identificats els drets i les obligacions pertinents, el focus ha d'anar encaminat, en primer lloc, a identificar les mancances en les capacitats dels titulars de drets per gaudir i reclamar drets i dels titulars de deures per complir adequadament aquestes reclamacions, i, en segon lloc, a treballar per enfortir aquestes capacitats, d'acord amb els principis bàsics dels drets humans. L'apoderament dels actors locals és la característica clau, que té com a objectiu fer les intervencions més eficaces, perquè responen més a les necessitats reals seves i perquè són més sostenibles, ja que els individus, grups, autoritats i altres grups d'interès tenen el poder de donar-los continuïtat.

Una part important del focus es posa en els titulars de drets com a agents actius i no com a destinataris passius. Corregir el desequilibri de poder respecte dels estats, que són els que ostenten el poder mitjançant l'apoderament dels grups vulnerables i de la societat civil per mitigar aquest poder, és una de les opcions preferents. La formació de persones, comunitats i d'organitzacions de la societat civil en matèria de drets humans, incidència política, processos democràtics i responsabilitat és, per tant, un aspecte clau del desenvolupament de capacitats. També és important facilitar l'establiment i el reforç d'estructures que permetin la intervenció, la participació i l'accés als mecanismes de rendició de comptes de les víctimes o de la societat civil. Així mateix, si no es fan esforços considerables per millorar la capacitat de les autoritats per entendre, rebre i actuar sobre els reclams dels titulars de drets i de la societat civil, les possibilitats que s'abordin aquestes reclamacions seran extremadament febles. Per tant, també s'han d'orientar una quantitat considerable d'esforços a consolidar les

capacitats dels estats i altres autoritats per complir les seves obligacions en matèria de drets humans.

Observacions conclusives

Els aspectes bàsics de l'enfocament basat en els drets humans són: la vinculació a la realització dels drets humans, la no discriminació, la participació, la rendició de comptes, l'apoderament i la capacitació. Tots aquests elements i principis convergeixen en l'objectiu final d'aconseguir una transformació positiva de les relacions de poder entre els diversos actors. Així, la capacitat reforçada dels titulars de drets ha de reconèixer i reclamar els seus drets i de fer que els estats siguin responsables de la realització dels seus drets, contribueix a reduir la seva inherent disparitat de poder i els permetrà ser protagonistes en la lluita per un desenvolupament més humà i sostenible.

¹ Secretari General de l'ONU (2005). Un concepto más amplio de la libertad: desarrollo, seguridad y derechos humanos para todos. A/59

² UNDP (2011). [Human Rights and UNDP](#).

³ *Ibid.*

⁴ Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (OACNUDH) (2006). *Preguntas frecuentes sobre el enfoque de derechos humanos en la cooperación para el desarrollo*. Annex II (a partir d'ara, OACNUDH, Entesa comuna). HR/PUB/06/8, 35-37.

⁵ OACNUDH, Entesa comuna, p. 36.

⁶ Vegeu: Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR). *Observación general nº 13: El derecho a la educación (artículo 13 del Pacto)*, 8/12/1999, E/C.12/1999/10.

⁷ OACNUDH, entesa comunua, p. 37, 3(a).

⁸ UNDP (2005). *Programming for Justice: Access for All. A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice*.

⁹ OHCHR and Centre for Economic and Social Rights. «Who Will Be Accountable? Human Rights and the Post-2015 Development Agenda». HR/PUB/13/1, 2013, 17-29.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

Alto Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans. (2006). [Preguntas frecuentes sobre el enfoque de derechos humanos en la cooperación para el desarrollo.](#) HR/PUB/06/8. Inclou «L'Entesa Comuna de Nacions Unides sobre l'enfocament de drets humans en la cooperació al desenvolupament», 2003.

Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (CESCR). *Observación general n° 13. El derecho a la educación (artículo 13 del Pacto)*, 8/12/1999, E/C, 12/1999/10

GAURI, V. i GLOPEEN, S. (2012). Human Rights-Based Approaches to Development: Concepts, Evidence and Policy. *Polity*, 44(4).

OHCHR and Centre for Economic and Social Rights (2013). *Who Will Be Accountable? Human Rights and the Post-2015 Development Agenda.*, HR/PUB/13/1.

ONU, Secretari General. *Un concepto más amplio de la libertad: desarrollo, seguridad y derechos humanos para todos.* A/59/2005.

UNDP:

Programming for Justice: Access for All. A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice, 2005.

UNDP (2011). [Human Rights and UNDP](#).

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID). (2010). [Guía para la incorporación del enfoque basado en los derechos humanos en las intervenciones de cooperación al desarrollo](#), 2010.

DHES (Xarxa de Drets Humans i Educació Superior) (2014). [Derechos Humanos y Políticas Públicas. Manual](#).

Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC) (2014). [Derechos Humanos y Desarrollo, El Enfoque Basado en los Derechos Humanos en la Cooperación al Desarrollo – EBDH](#).

UVIN, P. (2010). From the right to development to the rights-based approach: how 'human rights' entered development. Cornwall i D. Eade (eds.) (2010). *Deconstructing Development Discourse: Buzzwords and Fuzzwords*, Practical Action Publishing.

Pàgina web dels comitès:
<https://www.ohchr.org/SP/HRBodies/Pages/Overview.aspx>

Pàgina web dels procediments especials:
<https://www.ohchr.org/SP/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>

Pàgina web de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als drets humans:
<https://www.ohchr.org/SP/Pages/Home.aspx>

Mecanismes de drets humans de l'ONU: informació
compilada per país:
<https://www.ohchr.org/SP/Countries/Pages/HumanRightsintheWorld.aspx>

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

8

3. Els drets de les
persones LGTBIQ+
i la discriminació interseccional

Autoria:

Enrique Urbano Ángel, doctor en Estudis Interdisciplinaris de Gènere. Graduat en Dret i Màster Universitari en Polítiques d'Igualtat i Prevenció de la Violència de Gènere per la UIB. Membre del Grup de Recerca d'Estudis de Gènere, membre del Grup de Recerca Interdisciplinari de Drets i Llibertats, membre de l'equip jurídic del Laboratori de Drets Humans i tècnic de l'Oficina d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes de la Universitat de les Illes Balears.

Presentació

Es presenta el següent apartat formatiu amb l'objectiu de fer una aproximació a l'evolució legislativa dels drets de les persones LGTBIQ+ visibilitzant-la des del marc jurídic nacional i internacional i des d'un enfocament de drets humans.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Exposar l'evolució del marc legislatiu espanyol i internacional en els drets de les persones LGTBIQ+.

Conèixer la Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar l'LGTBI-fòbia.

Aproximació al concepte de discriminació interseccional.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

8.3.1. Evolució del marc legislatiu espanyol en els drets de les persones LGTBIQ+

Per comprendre l'evolució legislativa i la recuperació dels drets de les persones LGTBIQ+ en el context espanyol, cal situar-se a l'any 1954: l'anomenada [Ley de vagos y maleantes](#) (LVM) sorgeix com a clar mecanisme de repressió de les autoritats contra les persones homosexuals. Aquesta llei permetia a les autoritats actuar contra les persones homosexuals només pel fet de ser-ho, sota l'abast de les anomenades mesures de seguretat, les quals permetien actuar abans que s'hagués comès cap delictes.¹ **Aquesta llei estava en vigor d'ençà de l'any 1933, però és l'any 1954 quan es reforma el contingut dels seus articles 2 i 6, i s'inclou expressament el terme «homosexuals» dins els col·lectius «perillosos per a la societat» i que «calia combatre», entre d'altres maneres, amb l'ingrés d'aquestes persones a les institucions especials, on es registrarien i quedarien assenyalades de per vida.**

L'LVM va ser substituïda per la [Llei de perillositat i rehabilitació social](#) tres dècades després, l'any 1970. Al preàmbul, la llei expressava el següent:

La nova llei es preocupa de la creació de nous establiments especialitzats on es compleixin les mesures de seguretat, ampliant els de l'anterior legislació amb els nous de reeducació per als qui realitzin actes d'homosexualitat.

No va ser fins pocs anys després de la mort del dictador Francisco Franco que es va emetre un **decret llei, d'11 de gener de 1979, el qual va eliminar alguns dels articles que feien referència concreta als actes d'homosexualitat.** Poc després s'inicia el moviment social LGTB i, consegüentment, tenen lloc una sèrie d'actes de protesta en defensa dels seus drets. A través d'[un comunicat de premsa emès el 22 de maig de 1977 a Madrid i d'una carta dirigida al ministre de Justícia](#), el col·lectiu exigia la immediata derogació de la Llei de perillositat i rehabilitació social, així com la dissolució dels tribunals que aplicaven tal llei i l'amnistia per als condemnats com a perill social. No va ser, però, fins el 1978, amb l'aprovació de la Constitució espanyola, que s'aconseguí derogar la Llei.

Amb l'arribada d'aquest text, la protecció dels drets d'aquest col·lectiu s'aconseguí visibilitzar mitjançant l'article 14, on es recull la igualtat i la no-discriminació de les persones homosexuals:

«Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.»

No obstant això, encara era vigent la [Llei d'escàndol públic](#), la qual ajudava de manera indirecta, a través de l'article 43, a perseguir el col·lectiu. Aquesta normativa permetia a la policia actuar contra persones que es veiessin involucrades en «actes immorals». No serà fins el 1995, després de la pressió del moviment LGTB, quan s'aprovarà finalment el [nou Codi Penal, que incorpora com a agreujant el delicte d'homofòbia](#) i, consegüentment, aporta una protecció a aquest col·lectiu de persones, concretament a l'article 150,² que estableix una pena de presó o multa per a aquell qui provoqui odi, violència o

discriminació a individus per la seva raó sexual. Per altra banda, també trobam als articles 511 i 512 la penalització per a les empreses i els serveis públics que es neguin a prestar serveis a una persona a causa de la seva orientació sexual.

Igualment, i fent especial menció a **les persones transsexuals, aquestes varen començar-se a incloure dins els programes dels partits polítics a final dels anys noranta**. Va ser, però, el 1999 quan es va oferir, a través d'una proposta parlamentària, el canvi d'identitat sexual a aquelles persones que s'havien operat, amb la condició de seguir un tractament mèdic durant dos anys, sense dret al matrimoni ni a tenir fills/es, proposta que va crear certa controvèrsia en la societat del moment. Aquest fet, doncs, no permetia el canvi de sexe en els registres civils i, consegüentment, si es volia aconseguir, s'havia de fer a través de l'assistència davant els tribunals.

No és fins l'any 2005 que s'aprova la [Llei 13/2005, d'1 de juliol, sobre el matrimoni homosexual](#).³ **Aquesta llei equipara en drets i obligacions les parelles heterosexuals i homosexuals** i, per tant, també se'n desprenen els mateixos efectes legals. D'aquesta manera, el Codi Civil modifica les paraules «marit» i «muller» per «cònjuges» i «consorts» en tots aquells articles que expliciten el sexe, a part de fer algunes altres modificacions. És amb aquest gran canvi que els drets de les persones transsexuals varen començar a tenir un paper important en les organitzacions LGTBIQ+, basant-se en la reivindicació d'una llei sobre el dret a la identitat de gènere, a part de la inclusió total de l'operació quirúrgica per canvi de sexe en el sistema de salut pública.

Finalment, a força de moltes manifestacions i reclamacions dels col·lectius, que feien front a la deixadesa en el tema, es va promulgar el 15 de març de 2007 la [Llei reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones](#) (Llei 3/2007), per regular la rectificació del registre sobre el sexe dels individus. Aquesta llei permetia a les persones transsexuals escollir el nom que volien als documents oficials sense haver de sotmetre's a cap cirurgia. Ara bé, sempre que fossin majors

d'edat, tinguessin nacionalitat espanyola, se sotmetessin a un diagnòstic de disfòria de gènere i acceptassin dos anys de tractament mèdic, a excepció de les persones de més edat, a les quals no s'obligava al tractament mèdic. Tot i així, en relació amb la integritat dels serveis de la salut pública respecte a la cirurgia, i pel que fa al dret d'asil polític de les persones transsexuals, s'ha d'atendre la diferent legislació autonòmica.

Posteriorment a aquest fet històric, diverses han estat les comunitats autònomes que han promogut nova legislació respecte als drets del col·lectiu LGTBIQ+: [Llei 2/2014, de 14 d'abril](#) (Galícia); [Llei 12/2015, de 8 d'abril](#) (Extremadura); [Llei 2/2016, de 29 de març](#) (Madrid); [Llei 8/2016, de 27 de maig](#) (Múrcia); [Llei 8/2016, de 30 de maig](#) (Illes Balears); [Llei 3/2016, de 22 de juliol](#) (Madrid), entre d'altres.

Després de tot aquest camí, podem dir que l'ordenament jurídic espanyol preveu diversos preceptes on es reconeixen els drets de la comunitat LGTBIQ+ i estableix garanties per a la seva protecció. De fet, un estudi de l'Associació Internacional ILGA elaborat l'any 2020 situa **Espanya en el lloc onzè de la llista de països europeus amb la legislació més progressista en favor dels drets LGTBIQ+**. Un resultat que, a banda de semblar-nos positiu, ens ha de fer reflexionar en relació amb les dades de 2018, quan Espanya ocupava el sisè lloc d'aquesta llista de països. Aquesta involució pot ser generada, entre d'altres, pel fort creixement de determinats posicionaments polítics, on el discurs de l'odi i el rebuig és una peça capital dels seus programes. A més, han minvat els recursos destinats a la formació i sensibilització en aquesta matèria, sabent que l'educació és un esglaó bàsic per a la tolerància i el respecte als drets i llibertats fonamentals de totes les persones; l'educació com a eina transformadora, com a instrument per construir una societat més justa i igualitària.

8.3.2. Evolució del marc legislatiu internacional en els drets de les persones LGTBIQ

Actualment les Nacions Unides i altres institucions de defensa dels drets humans reconeixen les diferències d'orientació sexual, raça o origen ètnic i religió. Malgrat això, segueix existint un gran nombre de països que es neguen a acceptar, i fins i tot penalitzen, l'existència d'individus amb identitat de gènere i orientació sexual diferents.⁴

Així, trobam en primer lloc la [Declaració Universal dels Drets Humans](#), proclamada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 10 de desembre de 1948. Aquest document conté 30 articles on apareixen els **drets fonamentals que s'apliquen a totes les persones pel fet de ser-ho, sense excepció**.

La següent passa pel que fa al reconeixement dels drets humans són el **Pacte internacional dels drets civils i polítics**¹ i el Pacte internacional dels drets econòmics, socials i culturals, de 1966. Ambdós textos garanteixen el compromís dels Estats membres a reconèixer els drets que s'hi enuncien sense cap tipus de discriminació per motius de raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició.

Cal esmentar que, quan els Estats ratifiquen un tractat internacional, contrauen l'obligació i el deure de respectar, protegir i fer efectiu l'exercici d'aquests drets humans. Així, l'Estat membre de l'ONU es compromet a adoptar una legislació interna i unes mesures compatibles amb les del tractat. En cas contrari, hi ha diversos mecanismes i procediments utilitzats de manera subsidiària i complementària, tant regionalment com internacionalment, per assegurar que aquestes normes s'apliquen eficaçment.

Una fita històrica pel que fa a l'evolució dels drets de les persones LGTBIQ+ té lloc el juliol de 2006, quan s'adopta la Declaració de Mont-real sobre els drets humans de les persones LGTBIQ+, a través d'un document elaborat per la Conferència Internacional. En aquest mateix any, un grup de persones

expertes en drets humans varen desenvolupar i adoptar per unanimitat 29 principis anomenats Principis de Yogyakarta, que varen ser presentats un any després al Consell de Drets Humans de les Nacions Unides. Aquests principis fan referència a diferents drets humans i la seva aplicació en relació amb l'orientació sexual i la identitat de gènere. D'aquesta manera, tots els actors han de protegir i promoure els drets humans. Aquest fet mostra, alhora, la necessitat d'unes recomanacions addicionals dirigides a les organitzacions no governamentals, a les institucions nacionals de drets humans, al sistema de drets humans de l'ONU i a altres instàncies.

L'aprovació d'aquests principis va fer possible la creació del primer informe oficial⁵ en aquest àmbit de les Nacions Unides. Aquest informe incloïa, a part de proves que mostraven un patró sistemàtic de violència i discriminació cap a aquest col·lectiu, unes recomanacions en la protecció dels drets humans d'aquestes persones. D'aquesta manera, les conclusions i recomanacions de l'estudi varen fer possible l'any 2012 la formació de la primera base d'una taula rodona referent a aquest àmbit, celebrada al Consell de Drets Humans. El setembre de l'any 2014, aquest òrgan va adoptar una segona resolució on reiterava la seva preocupació per aquesta qüestió i sol·licitava a l'Alt Comissionat que actualitzàs l'antic informe, de manera que s'enfocàs a «compartir les bones pràctiques i les formes per superar la violència i la discriminació en l'aplicació de lleis i estàndards internacionals existents sobre drets humans». Finalment, l'any 2016 es va aprovar una tercera resolució referent a la protecció contra la violència i la discriminació, la qual ordena el nomenament d'una persona experta independent en aquest àmbit.

Així, el Consell de Drets Humans de les Nacions Unides, per donar resposta a aquesta reivindicació, va crear el mandat d'expert independent sobre la protecció contra la violència i la discriminació per motius d'orientació sexual i identitat de gènere. Creat l'any 2016 mitjançant la Resolució 32/2 per un període inicial de tres anys, el mandat es va renovar el passat mes de juny de 2019, en virtut de la Resolució 41/18.

En el mandat⁶ de l'expert independent sobre l'orientació sexual i la identitat de gènere figura l'estudi de les maneres de protegir millor les persones que sofreixen violència i discriminació per raó de la seva orientació sexual o identitat de gènere, per mitjans com els següents:

- L'avaluació de l'aplicació de les normes de drets humans.
- La determinació de les millors pràctiques i de les deficiències.
- La sensibilització sobre aquestes qüestions.

- La identificació i l'abordatge de les causes profundes de la violència i la discriminació.
- El diàleg i la celebració de consultes amb els Estats i altres parts interessades pertinents per fomentar la protecció de les persones LGTBIQ+ i de gènere divers.
- La facilitació i el suport de la prestació de serveis d'assessorament, assistència tècnica, foment de la capacitat i cooperació internacional per combatre la violència i la discriminació.

En compliment del seu mandat, l'expert independent ha de transmetre reclams urgents i cartes de transmissió de denúncies als Estats en relació amb els casos de violència i discriminació contra persones per motius d'orientació sexual o d'identitat de gènere; fer visites d'investigació als països, i presentar informes temàtics al Consell de Drets Humans de les Nacions Unides i a l'Assemblea General sobre les activitats pròpies del mandat, les tendències i els mètodes de treball.

8.3.3. L'Agenda 2030 i la seva importància en la protecció i promoció dels drets de les persones LGTBIQ+

Es podria afirmar que, si alguna cosa caracteritza l'Agenda 2030 en referència a altres agendes prèvies, com els Objectius de desenvolupament del mil·lenni (ODM), és l'èmfasi en la importància de la inclusió per al desenvolupament sostenible i la crida a obrir espais de cooperació per abordar les situacions de discriminació múltiple que pateixen amplis col·lectius de la població, tot això, partint del reconeixement del valor de la diversitat. Cobren, per tant, especial rellevància nocions com la d'«interseccionalitat» o «discriminació múltiple», i la necessitat de respostes integrals, basades en un enfocament clar de drets humans.

En l'àmbit LGTBIQ+, l'Agenda fixa, en termes generals, fites que porten a l'impuls de mesures realment transformadores per al reconeixement i protecció de la diversitat afectiva, sexual i de gènere. **El moviment LGTBIQ+ va tenir una posició activa globalment en les diferents fases i processos d'elaboració de l'Agenda 2030**, sobretot en la proposta d'incloure l'orientació sexual com a categoria d'especial protecció contra la discriminació, així com el fet de substituir el concepte de sexe per gènere, de manera més explícita per a les persones trans en el mandat de «no deixar ningú enrere». No obstant això, atesa la postura inflexible d'alguns Estats membres, la proposta no prosperarà en la redacció final. Tot i això, i malgrat les absències de referències concretes, **dels [17 ODS](#), 9 es refereixen, d'una manera o una altra, a mesures de canvi pel que fa a reconeixement de drets i a l'adopció de disposicions que garanteixin, de manera efectiva, la no-discriminació.** D'aquesta manera, els Objectius de desenvolupament sostenible que fan referència a la no-discriminació són: garantir una vida saludable i promoure el benestar per a tothom a totes les edats; garantir una educació de qualitat i inclusiva; igualtat entre gènere i empoderament de totes les dones i nines; fomentar el creixement econòmic inclusiu i sostenible; reduir la desigualtat entre països; prendre mesures urgents per combatre el canvi climàtic; promoure societats pacífiques i inclusives; protegir, restaurar i promoure la utilització sostenible dels ecosistemes terrestres, entre d'altres. Aquesta estratègia serà present als programes de desenvolupament mundial fins al 2030. Una vegada adoptada, els Estats es comprometen a mobilitzar els mitjans necessaris per implementar-la mitjançant aliances centrades especialment en les necessitats dels països més pobres i vulnerables. L'Agenda 2030 inclou també un capítol de [mitjans d'implementació](#), per al finançament del desenvolupament.

Podria entendre's, doncs, que l'Agenda explicita, de manera clara, per a tots els Estats el vincle directe i innegable entre tres dimensions essencials: a) la prohibició de la discriminació basada en l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, reals o

percebudes; b) la necessitat de protecció i promoció efectiva dels drets humans de les persones LGTBIQ+, i c) el mandat, per tant, per als Estats, de treballar en l'eliminació de tota norma o pràctica discriminatòria, així com posar en marxa polítiques públiques que garanteixin els drets d'aquestes persones i la seva igualtat real en la societat, així com la conveniència d'un sistema potent de cooperació internacional per contribuir a dur a terme tots aquests canvis, en un marc de bones pràctiques en matèria de governabilitat democràtica i enfortiment de l'Estat de Dret.

Podria dir-se que si, com s'ha esmentat, els Principis de Yogyakarta foren la concreció de la Declaració Universal dels Drets Humans a la realitat de les persones LGTBIQ+, l'Agenda 2030 pot desenvolupar un paper molt important en l'explicitació del vincle entre aquests principis i la posada en pràctica de les mesures necessàries per fer-los realitat.⁷

8.3.4. Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar l'LGTBI-fòbia (Llei autonòmica)

La Llei autonòmica estableix la inclusió dins els eixos de les polítiques de cooperació i solidaritat del Govern de les Illes Balears dels projectes de cooperació que defensin i reconeixin els drets humans de les persones LGTBIQ+. Pel que fa a la realitat familiar, la norma pretén garantir el reconeixement de la diversitat familiar, recollida a la legislació civil i administrativa de la comunitat autònoma de les Illes Balears, en igualtat de condicions i en tots els àmbits. La Llei conté un apartat específic per a les persones transsexuals, atesa la mancança de drets que han patit històricament. Així mateix, dedica un títol complet a les persones intersexuals.

LGBTI
UN CORE GROUP

Tal com assenyala l'article 1, l'objecte de la Llei és establir i regular els principis, els mitjans i les mesures per garantir plenament la igualtat real i efectiva en l'exercici dels drets de les persones lesbianes, gais, bisexuals, trans (transsexuals i transgènere) i intersexuals (LGTBI), mitjançant la prevenció, la correcció i l'eliminació de tota discriminació per raó d'orientació sexual i identitat de gènere, en els àmbits públic i privat, sobre els quals el Govern de les Illes Balears, els consells insulars i els ens locals tenen competències. A més, assenyala la necessitat de

generar les condicions per tal que les persones LGTBIQ+ puguin exercir els seus drets amb llibertat i igualtat sense cap tipus de discriminació; garantir la igualtat d'oportunitats en la participació i la representació en tots els àmbits de la vida social; contribuir a la superació dels estereotips que afecten negativament la percepció social d'aquestes persones, i establir mesures concretes per assolir una societat més justa, lliure, basada en la igualtat de tracte i d'oportunitats de les persones LGTBIQ+ i on la diversitat sigui valorada positivament.

És important conèixer el **glossari de termes** que inclou, a l'article 4, aquesta llei de les Illes Balears:

a) **LGTBI**: en aquesta llei s'utilitza el terme LGTBI de forma inclusiva i extensiva per referir-se a les persones lesbianes, gais, transsexuals, transgènere, bisexuals i intersexuals, així com a la resta de persones que no s'identifiquen exactament amb aquests termes però que pateixen discriminació i violència per la seva orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere. En aquest sentit, s'hi han de sentir representades també altres realitats de la diversitat sexual i de gènere que estan fora de l'heteronormativisme, definides i expressades amb termes com: queer, travestí, asexual, pansexual, etc.

b) **Discriminació directa**: situació en què es troba una persona que és, ha estat o pot ser tractada, per raó de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere, d'una manera menys favorable que una altra en una situació anàloga.

c) **Discriminació indirecta**: situació en què una disposició, un criteri, una interpretació o una pràctica pretesament neutres poden ocasionar a lesbianes, gais, transsexuals, transgènere, bisexuals i/o intersexuals un desavantatge particular respecte de persones que no ho són.

d) **Discriminació per associació**: situació en què una persona és objecte de discriminació per orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere com a conseqüència de la seva relació amb una persona o un grup LGTBIQ+.

f) **Discriminació múltiple:** situació en què una persona lesbiana, gai, transsexual, bisexual i/o intersexual, pel fet de pertànyer a altres grups que també són objecte de discriminació, pateix formes agreujades i específiques de discriminació.

h) **Assetjament per raó de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere:** qualsevol comportament basat en l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere d'una persona que tingui la finalitat o provoqui l'efecte d'atemptar contra la seva dignitat o la seva integritat física o psíquica o de crear-li un entorn intimidatori, hostil, degradant, humiliant, ofensiu i/o molest.

j) **Victimització secundària:** maltractament addicional exercit contra lesbianes, gais, transsexuals, transgènere, bisexuals i/o intersexuals que es troben en algun dels supòsits de discriminació, assetjament i/o represàlia com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions d'altres agents implicats.

8.3.5. Discriminació interseccional

A escala estatal, des de l'entrada en vigor de la [Llei orgànica 3/2007](#), de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, el focus d'actuació de les administracions públiques s'ha centrat fonamentalment en la discriminació de gènere relacionada amb els diversos aspectes que la norma preveu, és a dir, en àmbits com el mercat laboral, l'educació, la salut, la corresponsabilitat familiar, l'àmbit acadèmic, la participació política o els mitjans de comunicació. No obstant això, els poders públics han restat impassibles davant **l'avanç silencios de la discriminació múltiple de les dones**, i han obviat l'exclusió social que anava apartant de la vida pública les dones amb discapacitat, lesbianes, gitanes, d'edat avançada..., i així podríem seguir amb una llista interminable. La discriminació interseccional és una problemàtica que ha anat augmentant fins a l'actualitat, en què ja no resulta possible abordar la discriminació per raó de

gènere d'una manera simple o aïllada, atès que en la majoria dels casos coincideixen diferents motius de discriminació que conflueixen i es nodreixen els uns dels altres. **L'any 1989, Kimberlé Crenshaw va definir aquest fenomen com «aquell en què diferents motius de discriminació interactuen a la vegada, de manera inseparable, provocant situacions d'exclusió social i vulnerabilitat.»**⁸

Aquest fenomen té conseqüències importants sobre els col·lectius que el pateixen: no és simplement que experimentin dos o més motius de discriminació de manera acumulativa, sinó que les situacions de discriminació interseccional van de la mà, comportant un increment exponencial de la situació de marginació en la qual es veuen immerses les persones que la pateixen. Kimberlé Crenshaw partia de la realitat soferta per les dones afroamericanes als Estats Units i obria una porta a nous paradigmes per a l'estudi i la tutela de la discriminació interseccional que avui dia estan plenament en vigor.

La Llei orgànica 3/2007 es refereix a les discriminacions múltiples a l'article 20, on assenyala que els poders públics han de «dissenyar i introduir els indicadors i mecanismes necessaris que permetin el coneixement de la incidència d'altres variables la concurrència de les quals resulta generadora de situacions de discriminació múltiple en els diferents àmbits d'intervenció». Un exemple d'aquest fet és [la pregunta escrita \(184/14223\)](#) al Congrés dels Diputats, formulada per Maria del Mar Garcia Puig, amb resposta del Govern del 29 de juny de 2017:⁹

«Amb caràcter general, la denominada discriminació múltiple o interseccional, en la qual conflueixen en una mateixa persona diferents motius de possible discriminació, és objecte d'atenció a l'hora de dissenyar qualsevol política pública en matèria de prevenció i lluita contra la discriminació, atès que l'anàlisi de la realitat des d'aquesta perspectiva tendeix a fer aflorar situacions específiques de discriminació que poden passar-se per alt si s'adopta únicament la perspectiva de cada motiu de discriminació

(sexe, origen racial o ètnic, discapacitat, orientació sexual i identitat de gènere, edat, etc.) per separat. En aquest sentit, la discriminació que puguin sofrir les persones lesbianes, gais, trans, bisexuals o intersex (LGTBI) amb diversitat funcional o intel·lectual és, per descomptat, una de les interseccions de motius de discriminació que cal atendre i que cal visualitzar per adoptar les mesures preventives i de reparació d'eventuals discriminacions sofertes que corresponguin.»

La perspectiva de la discriminació interseccional i, en particular, la que afecta les persones LGTBI amb diversitat funcional o intel·lectual, serà inclosa en l'elaboració de la futura Estratègia estatal dels drets de les persones lesbianes, gais, bisexuals, transsexuals i intersexuals, en el disseny de la qual el Govern està treballant».

A escala internacional, la **Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona** (CETFDOM) —en anglès [Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women, \(CEDAW\)](#)—, que és una de les convencions més importants de les Nacions Unides, **conté l'esperit pioner d'incorporar el marc de la interseccionalitat a la regulació i protecció dels drets humans**. Sobre aquesta convenció, resulta especialment rellevant la tasca del seu comitè, que, mitjançant les seves [Recomanacions generals](#), manté la CEDAW en contínua revisió i supervisió. Així, moltes d'aquestes revisions se centren a introduir de forma clara la interseccionalitat, reconeixent progressivament els efectes de la interrelació de les diferents formes d'opressió. **Entre aquestes recomanacions generals és important destacar la [número 28](#), de 2010, relativa a l'article 2 de la CEDAW, que fa referència a les obligacions dels Estats**. La importància d'aquesta és que els Estats comencen a configurar les discriminacions a les quals fa referència i afecten les dones com un tema interseccional. Aquesta recomanació conté, entre d'altres, dos paràgrafs que hi fan referència explícita i resulten especialment importants per

entendre el concepte d'interseccionalitat. El primer, el 18,¹⁰ hi fa referència en aquest sentit:

«La interseccionalitat és un concepte bàsic per comprendre l'abast de les obligacions generals dels Estats part en virtut de l'article 2. La discriminació de la dona per motius de sexe i gènere està unida de manera indivisible a altres factors que afecten la dona, com la raça, l'origen ètnic, la religió o les creences, la salut, l'estatus, l'edat, la classe, la casta, l'orientació sexual i la identitat de gènere.»

Per altra banda, trobam el paràgraf 31,¹¹ que fa referència expressa a alguns grups de dones que, per alguna de les seves condicions, més enllà del gènere, també són especialment vulnerables i potencialment subjectes de discriminació interseccional:

«Alguns grups de dones, especialment les dones privades de llibertat, les refugiades, les sol·licitants d'asil, les migrants, les apàtrides, les lesbianes, les que tenen una discapacitat, les víctimes de tracta, les vídues i les dones d'edat, són particularment vulnerables a la discriminació en les lleis i normes civils i penals i les normes i pràctiques consuetudinàries.»¹²

Pel que fa al contingut de la CEDAW envers la interseccionalitat, l'hem de cercar des de l'òptica transversal en tot el contingut del text. Si més no, com sabem, la discriminació de la dona per motius de sexe i gènere està unida de manera indivisible a altres factors que afecten la dona, com la raça, l'origen ètnic, la religió o les creences, la salut, l'estatus, l'edat, la classe, la casta, l'orientació sexual i la identitat de gènere. D'aquesta manera, la CEDAW, a l'article 3, fa referència a aquesta necessitat que els Estats membres actuïn contra qualsevol acte de discriminació contra la dona, més concretament en totes les esferes, i en particular en l'esfera política, social, econòmica i cultural. Un exemple d'aquesta presa en consideració de la Convenció sobre la interseccionalitat és, entre d'altres, l'article 14, on es fa referència als especials problemes que

pateixen les dones en l'àmbit rural i el seu important paper en el desenvolupament de la supervivència econòmica de la seva família.

A més, en aquest sentit, a les consideracions prèvies al text de la CEDAW, també es fa menció expressa de les situacions de pobresa de les dones o la necessitat d'eliminar qualsevol forma de discriminació racial, colonialisme, neocolonialisme, agressió, ocupació i dominació estrangera com a esdeveniment indispensable perquè les dones puguin gaudir completament dels seus drets. D'aquesta manera, **el text pretén eliminar dobles i triples discriminacions que es puguin cometre contra les dones i avançar-s'hi, més enllà de la pròpia discriminació de gènere.**

Atenent els col·lectius especialment vulnerables, entre d'altres, com els que s'han esmentat, es generen unes necessitats que no poden comprendre's únicament fent referència al gènere.¹³

Un altre marc de referència en aquest àmbit de la interseccionalitat és l'[Informe anual de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans](#),¹⁴ presentat el juny de 2017, on s'analitza de quina manera conflueixen diferents motius i discriminació diversa, així com l'impacte que aquests tenen en els drets humans de les dones i les nines. Aquest informe inclou les pràctiques comunicades als Estats, les mancances en la matèria, i formula recomanacions. **Fa menció dels efectes de les formes interseccionals de discriminació i les conseqüències pel que fa a l'exclusió socioeconòmica, pobresa, educació, salut, autonomia i participació que tenen en la vida de les dones i les nines.**

Finalment, en aquest fonamental informe es fa referència a la ja esmentada Agenda 2030, reconeixent que ofereix una oportunitat als Estats per corregir les deficiències existents mitjançant el compliment dels seus objectius orientats a la promoció de la igualtat de gènere i l'empoderament de les dones,

les societats pacífiques i inclusives i la reducció de la desigualtat. En aquest sentit, l'Alt Comissionat recomana, entre d'altres, que:

— Els marcs jurídics nacionals prohibeixin expressament i sistemàticament les formes interseccionals de discriminació contra les dones i les nines, i protegeixin els drets de les dones i les nines afectades per aquestes formes de discriminació.

— S'analitzi la qüestió de la interseccionalitat en els processos de planificació i assignació de recursos públics, així com en la formulació, l'aplicació i la revisió de legislació, polítiques i programes, amb la finalitat de detectar, prevenir i combatre de manera eficaç les formes interseccionals de discriminació i violència.

Experiència pràctica

BLANCO LO COCO, M. i MORONDO TARAMUNDI, D.: [Estudio sobre la situación de las personas LGTBI del Norte Centroamericano con necesidades de protección internacional en Guatemala y México. Oficina de Acción Humanitaria \(AECID\).](#) Agost de 2018.

¹ BEDOYA, V. M.: *Mecanismos represivos contra los homosexuales en la Barcelona franquista*. Asociación de Historia Contemporánea.

² L'any 2013, el Ministeri de l'Interior va comptabilitzar que el 31% dels delictes d'odi que es produïen a Espanya eren per motius d'orientació o identitat sexual. Aquestes xifres han baixat avui fins al 20% (CGPJ).

³ Espanya va ser el tercer país europeu a aprovar el matrimoni entre persones del mateix sexe i el primer a legalitzar l'adopció monoparental.

⁴ SÁNCHEZ RUPÉREZ, M.: *Els drets humans de les persones del col·lectiu LGTBI*. Universitat Autònoma de Barcelona (2017).

⁵ Informe A/HRC/19/41: «Lleis i pràctiques discriminatòries i actes de violència comesos contra persones per la seva orientació sexual i identitat de gènere». Assemblea General de les Nacions Unides, *Anotaciones a la agenda*

del 19º período de sesiones el Consejo de Derechos Humanos, Human Rights Documents (2012).

[6 Resolució 32/2, aprovada pel Consell de Drets Humans el 30 de juny de 2016: Protecció contra la violència i la discriminació per motius d'orientació sexual i identitat de gènere.](#)

[7 COLINA MARTÍN, S.: La cooperación internacional para el desarrollo y la protección de los derechos humanos de las personas LGTBI: una mirada desde la Agenda 2030. *Iberoamerican Journal of Development Studies*, forthcoming \(2020\).](#)

[8 CAVALCANTE CARVALHO, A.: *Discriminación interseccional: concepto y consecuencias en la incidencia de violencia sexual contra mujeres con discapacidad*. Instituto Bartolomé de las Casas. España \(2018\).](#)

[9 Resposta del Govern \(184/14223\) a la pregunta escrita al Congrés dels Diputats \(184\), formulada per GARCIA PUIG, Maria del Mar \(29/06/2017\).](#)

[10 Projecte de recomanació general núm. 28, relativa a l'article 2 de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona. Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona. 16 de desembre de 2010.](#)

[11 Projecte de recomanació general núm 28, relativa a l'article 2 de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona. Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona. 16 de desembre de 2010.](#)

[12 Les pràctiques consuetudinàries són aquelles que esdeven del costum d'un determinat lloc o indret.](#)

[13 ROMERO PARRA, I. I JIMÉNEZ ROMERA, G.: *Inmigración, discriminación y derechos humanos: La CEDAW desde una perspectiva interseccional*. Universidad de Murcia, núm. 14. ISSN: 1989-8797 \(2016\).](#)

[14 Informe anual de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans: *Efectes de les formes múltiples i interseccionals de discriminació i violència en el context de racisme, discriminació racial, xenofòbia i formes connexes d'intolerància sobre els drets humans de les dones i les nines* \(2017\).](#)

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

ALVENTOSA DEL RÍO, J.: *Discriminación por orientación sexual e identidad de género en el derecho español*, Editorial Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Subdirección General de Información Administrativa y Publicaciones, Madrid (2008).

BEDOYA, V. M. *Mecanismos represivos contra los homosexuales en la Barcelona franquista*. Asociación de Historia Contemporánea.

AVALCANTE CARVALHO, A.: *Discriminación interserccional: concepto y consecuencias en la incidencia de violencia sexual contra mujeres con discapacidad*. Instituto Bartolomé de las Casas. España (2018).

SÁNCHEZ RUPÉREZ, M.: *Els Drets Humans de les persones del col·lectiu LGTBI*. Universitat Autònoma de Barcelona (2007).

PALETTA, Daniele: *Naciones Unidas hace historia en orientación sexual e identidad de género*, ILGA (2016).

Principis sobre l'aplicació de la legislació internacional de Drets Humans en relació amb l'orientació sexual i la identitat de gènere (març de 2007).

ROMERO PARRA, I. i JIMÉNEZ ROMERA, G.: *Inmigración, discriminación y derechos humanos: La CEDAW desde una*

perspectiva interseccional. Universidad de Murcia, núm. 14.
ISSN: 1989-8797 (2016).

Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de
lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar
l'LGTBI-fòbia.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

GONZÁLEZ, Javier: Derecho a la identidad sexual y Convenio Europeo: la posición del Tribunal Europeo de Derechos Humanos, *Revista General de Derecho Europeo*, 1 (2003), pàg. 10 i seg.

HARO, Raquel de: Llei per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, *Butlletí d'Actualitat Jurídica i Sindical de CCOO de Catalunya* (2014).

COLL PLANAS, G.; SOLÀ MORALES, R.; MISSÉ, M.: *Guía para la incorporación de la interseccionalidad en las políticas de diversidad sexual y género*. Metrópolis. Montevideo, Uruguay (2019).

COLINA MARTÍN, S.: La cooperación internacional para el desarrollo y la protección de los derechos humanos de las personas LGTBI: una mirada desde la Agenda 2030. *Iberoamerican Journal of Development Studies*, forthcoming (2020)

Cooperación Internacional y Educación al Desarrollo. Fundación Triángulo, memoria 2018.

CAVALCANTE CARVALHO, Alana Micaelle: Discriminación interseccional: concepto y consecuencias en la incidencia de violencia sexual contra mujeres con discapacidad. *Journal of*

Feminist, Gender and Women Studies, 7, 15-25 (març de 2018).

[Expert independent sobre la protecció contra la violència i la discriminació per motius d'orientació sexual o identitat de gènere \(ONU\).](#)

[La discriminación interseccional de personas LGTBI en el ámbito de la protección internacional](#) (Accem ONG).

Los colores de la ley 8/2016. Análisis semáforo de la ley 8/2016, de 30 de mayo, para garantizar los derechos de lesbianas, gays, trans, bisexuales y intersexuales y para erradicar la LGTBI fòbia.

[III Jornadas de Activismo LGTBI Internacional. Buenas prácticas sobre cooperación internacional.](#)

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

4. La sostenibilitat i el dret
a un medi ambient sa
com a marc fonamental
de resiliència del Sud Global

Autoria:

Pau de Vílchez Moragues, doctor i professor de la Facultat de Dret de la UIB. Subdirector del Laboratori Interdisciplinari sobre Canvi Climàtic de la UIB (LINCC) i president del Comitè de Persones Expertes per a la Transició Energètica i el Canvi Climàtic de les Illes Balears.

Presentació

L'objectiu d'aquest apartat formatiu és explicar la inextricable dependència de l'ésser humà respecte del medi ambient i les respostes que hi dona el marc jurídic, des de l'enfocament dels drets humans.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Exposar els grans desafiaments ambientals a què s'enfronta la humanitat i molt particularment el Sud Global.

Explicar les causes d'aquests problemes i les possibles respostes.

Presentar l'evolució del marc legal que regula o hauria de regular aquestes qüestions i la rellevància del marc de drets humans.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

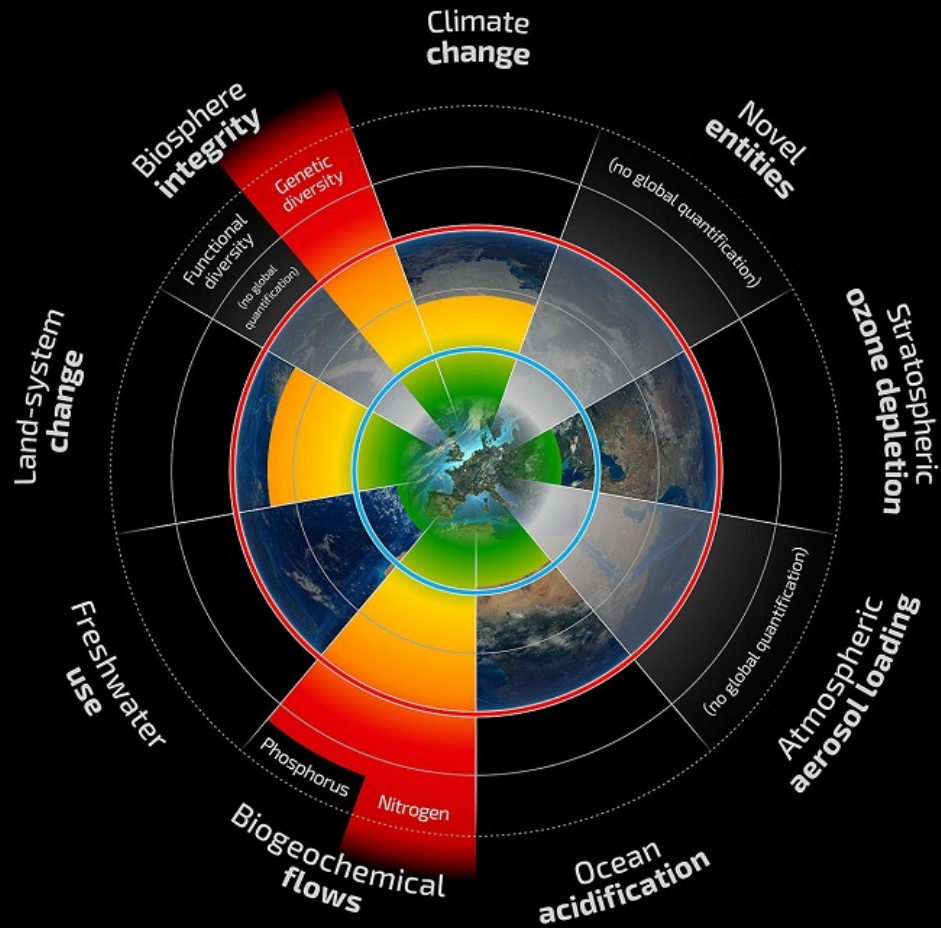
L'equilibri dels sistemes naturals que permeten la vida és un element imprescindible del benestar humà

L'ésser humà no pot viure sense un medi ambient sà. L'aire net, l'aigua potable i el menjar saludable són condicions imprescindibles per a la nostra vida a la terra. De fet, no coneixem cap altre planeta que reuneixi aquestes condicions. La Terra és l'únic lloc on podem viure. Per això, el respecte d'aquestes condicions naturals ha de ser la base de qualsevol sistema humà (econòmic, social...).

Ara bé, fa dos segles el grau de destrucció dels sistemes naturals com a conseqüència de les activitats humanes ha assolit proporcions preocupants i perilloses. Així, aquestes activitats, lligades a un model de producció i consum totalment depredador de les persones i del medi, han començat a superar allò que el sector científic anomena els límits planetaris (planetary boundaries). La noció de límits planetaris intenta representar aquelles condicions que són necessàries per a una vida segura al nostre planeta i inclouen, entre d'altres, el sistema climàtic, la integritat de la biosfera, els usos de la terra, el cicle de l'aigua, la capa d'ozó o els fluxos biogeoquímics. A dia d'avui, tal com mostra el gràfic següent, hem superat els nivells de seguretat en molts d'aquests límits.

Planetary Boundaries

A safe operating space for humanity

- Beyond zone of uncertainty (high risk)
- In zone of uncertainty (increasing risk)
- Below boundary (safe)
- Boundary not yet quantified

Source: Steffen et al. Planetary Boundaries: Guiding human development on a changing planet, *Science*, 16 January 2015.
Design: Globalia

Font: gràfic original i anàlisi disponible a <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

Si parlem de canvi climàtic, per exemple, els darrers 3 milions d'anys no hi havia hagut les concentracions actuals de gasos d'efecte d'hivernacle. Això vol dir que l'ésser humà, tal com el coneixem, no havia viscut mai amb aquests nivells de concentració. La temperatura mitjana global ja ha augmentat més d'un grau centígrad i, si arriba o supera els dos, s'activaran fenòmens naturals incontrolables (tipping points) que retroalimentaran l'escalfament global, les conseqüències del qual seran encara molt més dramàtiques.

El risc que representa el canvi climàtic ja comença a ser força conegut, però n'hi ha d'altres que són igualment importants, com ara la pèrdua de biodiversitat. De fet, com explica la Plataforma de Persones Expertes sobre Ecosistemes i Biodiversitat (IPBES) al seu informe «Biodiversitat i Pandèmies de 2020», el 70 per cent de les malalties emergents són zoonosis. L'IPBES adverteix que la disrupció ecològica provocada pels éssers humans basada en un model de producció i consum insostenibles augmenta de manera exponencial el risc de noves pandèmies. És a dir, la millor manera d'evitar situacions com la viscuda amb la pandèmia de la COVID-19, o encara pitjors, és canviar els sistemes que tenim de produir i consumir.

Cal assumir la rellevància d'aquestes dimensions, tant del canvi climàtic com de la pèrdua biodiversitat, que estan recollides a bona part dels Objectius de desenvolupament sostenible de l'Agenda 2030: Bona salut (3), Aigua neta (6), Energia neta (7), Comunitats sostenibles (11), Consum i producció responsables (12), Acció climàtica (13), la Vida aquàtica (14) i la Vida terrestre (15).

La sostenibilitat és un marc fonamental per a la resiliència del Sud Global

No podem concebre ni construir una societat o una humanitat resilients, si no tenim en compte la sostenibilitat. Això s'aplica especialment als països empobrits (o del Sud Global), que patiran (i ja pateixen) els impactes dels problemes ambientals de manera més intensa. Un exemple evident n'és el plàstic, que els països enriquits (o

del Nord Global) exporten al sud-est asiàtic, amb la qual cosa també exporten un enorme problema ambiental.

Més greu i complex és l'**impacte del canvi climàtic sobre aquests països**. Per una banda, afectarà de manera considerable els sistemes naturals, amb un augment de la temperatura, de fenòmens atmosfèrics extrems, del nivell de la mar, de la desertificació... Per una altra, tots aquests problemes tindran greus impactes socioeconòmics, sobre la salut i, fins i tot, provocaran o agreujaran conflictes i desplaçaments de població.

Tot això s'agreuja perquè **aquests països tenen menys recursos** per afrontar aquests problemes, la qual cosa fa que siguin més vulnerables i es puguin adaptar menys als impactes previstos d'aquests fenòmens. Si encara hi afegim que la contribució d'aquests països a la majoria de problemes ambientals globals és totalment marginal, veiem que estam, també, davant un problema de justícia ambiental: els països empobrits patiran més greument les conseqüències de problemes que no han causat.

En aquest marc, el canvi climàtic, la pèrdua de biodiversitat i la sostenibilitat en general són variables imprescindibles a l'hora de plantejar una acció i una solidaritat internacionals responsables i efectives, que contribueixin a reforçar processos realment emancipadors.

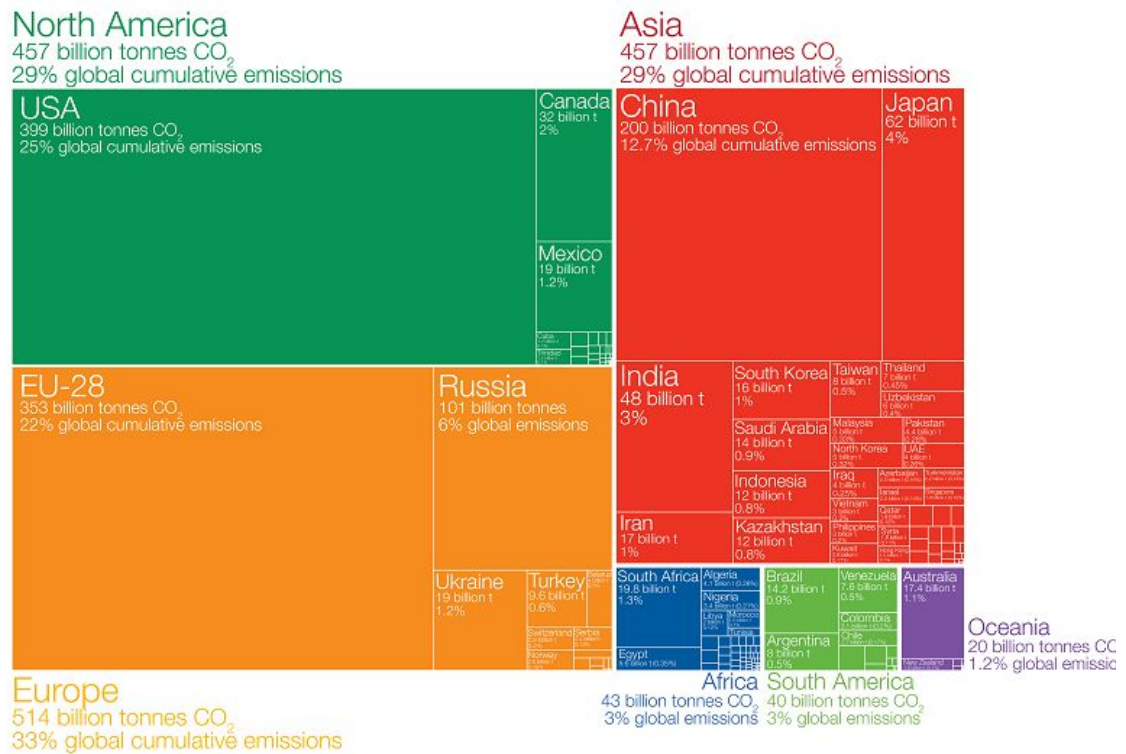
Vers una acció internacional ambientalment responsable

En primer lloc, cal tenir en compte que **la majoria d'aquestes amenaces han estat originades als països enriquits**, i pel model de producció i consum que exporten a altres països en transició (per exemple, a la Xina).

El canvi climàtic n'és un exemple paradigmàtic, com mostra l'esquema següent sobre les contribucions històriques per país a l'escalfament global:

Who has contributed most to global CO₂ emissions?

Cumulative carbon dioxide (CO₂) emissions over the period from 1751 to 2017. Figures are based on production-based emissions which measure CO₂ produced domestically from fossil fuel combustion and cement, and do not correct for emissions embedded in trade (i.e. consumption-based). Emissions from international travel are not included.

Figures for the 28 countries in the European Union have been grouped as the "EU-28" since international targets and negotiations are typically set as a collaborative target between EU countries. Values may not sum to 100% due to rounding.
Data source: Calculated by Our World in Data based on data from the Global Carbon Project (GCP) and Carbon Dioxide Analysis Center (CDIAC).
This is a visualization from OurWorldinData.org, where you find data and research on how the world is changing. Licensed under CC-BY by the author Hannah Ritchie

Font: gràfic original i anàlisi disponible a <https://ourworldindata.org/contributed-most-global-co2>

És per aquest motiu que **una acció coherent i eficaç en matèria de cooperació i solidaritat internacionals ha d'incidir principalment en els països enriquits**, en les nostres societats. Sense un canvi profund en el nostre model de producció i consum, els països del Sud continuaran patint de manera encara més greu les conseqüències ambientals desastroses que en deriven.

Les nostres accions i decisions aquí (com a país, com a societat i com individus) tenen un impacte important en el Sud Global. Per això, és essencial que part del treball de solidaritat internacional es faci aquí, en dos àmbits destacats d'Educació per a la Transformació Socials (EpTS) :

- El treball d'**incidència política**, adreçat a pressionar les institucions públiques: exigir-los polítiques coherents, entre l'anomenada política de cooperació i la política econòmica (per exemple, amb acord UE-Mercosur, que pot fomentar la destrucció de l'Amazònia), ¹ o la política militar (per exemple, amb els infames acords per vendre armes a l'Àrabia Saudita, que s'acabin emprant en conflictes a l'Orient Mitjà, com a la guerra al Iemen).²
- La feina de **sensibilització i educació de la ciutadania** per a què adoptem comportaments més responsables.

Ara bé, també és molt necessari treballar al Sud Global tenint en compte la perspectiva de la sostenibilitat:

- Per a què les poblacions puguin preveure els canvis que es produiran i s'hi puguin adaptar (augment de temperatura, menys disponibilitat d'aigua, reducció de collites, etc.): **adaptació**.
- Per a què les poblacions puguin mitigar aquests fenòmens negatius (per exemple, no promoure fonts d'energia obsoletes, com ara centrals de carbó): **mitigació**.
- Per generar dinàmiques positives d'empoderament i de reducció de la dependència de les poblacions locals; per exemple, en energia (sobirania energètica, reducció de la pobresa energètica), agricultura (sobirania alimentària, reducció de la vulnerabilitat), gestió de la terra i de l'aigua...: **empoderament**.

A més, cal tenir en compte que algunes de les mesures possibles per actuar contra aquestes amenaces ambientals, com ara el canvi climàtic, poden suposar riscos importants per als països i comunitats del Sud. La desforestació i l'expulsió de comunitats de les seves terres sovint estan lligades a la promoció dels mal anomenats «biocombustibles». Per altra banda, la mineria que extreu els minerals per alimentar algunes de les tecnologies que empram per descarbonitzar (bateries, etc.) genera igualment forts impactes socials i ambientals en aquests països. És per això que cal tenir clar que, per resoldre els problemes ambientals de fons que amenacen la nostra supervivència com a espècie, no basta canviar una tecnologia per una altra (cotxes de benzina per cotxes elèctrics, per exemple), sinó que és necessari reduir molt el consum d'energia i de recursos.

En aquest sentit, és **imprescindible** mantenir un **enfocament doble, basat en els drets humans i en la sostenibilitat**, ja que totes dues dimensions són essencials.

La regulació internacional del medi ambient i la seva relació amb els drets humans

A partir de la **Declaració d'Estocolm** sobre el Medi Humà de 1972 comença la incorporació progressiva del medi ambient a la legislació internacional. Aquesta declaració reconeixia la inextricable interdependència de l'ésser humà respecte d'un medi ambient sa, i és per això que els anys següents hi hagué moltes constitucions que incorporaren el dret a un medi ambient sa. Aquesta declaració és un punt d'inflexió, ja que la natura deixa de ser considerada únicament un recurs explotable, i comença a ser entesa com un element imprescindible per a una vida digna i dotada de valor en si mateixa.

A partir d'aleshores, la protecció legal del medi ambient s'ha estructurat a través de dos eixos vertebradors. Per una banda, els **principis de dret ambiental**, com ara els de prevenció, de precaució, de desenvolupament sostenible, d'equitat intergeneracional, d'equitat intrageneracional (o de responsabilitats comunes, però diferenciades), o d'estudi d'impacte ambiental, entre d'altres:

- El principi de **prevenció** estableix que cap país no ha de permetre que en el seu territori es duguin a terme activitats que perjudiquin el medi ambient d'un altre Estat o d'una zona no sotmesa a la sobirania de cap altre Estat (com, l'alta mar).
- El principi de **precaució** estableix que quan una activitat o producte pugui perjudicar la salut o el medi ambient no és necessari esperar a tenir proves irrefutables del seu caràcter nociu per prohibir-les o limitar-les.
- El principi de **desenvolupament sostenible** inclou l'equilibri entre la dimensió social, ambiental i econòmica. Ara bé, cal tenir en compte que el respecte als sistemes imprescindibles per a la nostra

supervivència (*life-sustaining systems*) constitueixen una base mínima que no es pot degradar per consideracions socials o econòmiques.

- L'**equitat intergeneracional** introdueix la dimensió temporal de l'equitat, i obliga les generacions actuals a tenir en compte a les generacions futures a l'hora de prendre decisions.
- L'**equitat** intrageneracional implica que una part de la humanitat actual no pot acaparar els recursos ni destruir-los fins al punt que l'altra part no els pugui aprofitar. També implica que aquells que han contribuït principalment a la degradació ambiental i que tenen més recursos són els qui han d'actuar amb més decisió per resoldre o evitar aquesta degradació.
- L'**estudi d'impacte ambiental** requereix que, abans d'autoritzar qualsevol activitat potencialment perillosa, cal fer un estudi que n'analitzi la possibilitat i la intensitat, així com, eventualment, l'existència d'alternatives menys perilloses.

A banda dels principis de dret ambiental, l'altre eix a través del qual s'ha articulat la protecció jurídica del medi ambient són els drets humans. A molts països, quan la degradació ambiental afecta negativament el gaudi dels **drets humans** (la vida, la salut, la integritat física, etc.), els tribunals o les autoritats intervenen (o haurien d'intervenir) per aturar o limitar l'activitat que ocasiona aquest dany. Això ha estat reconegut fins i tot pel Tribunal Europeu de Drets Humans, que ha condemnat Espanya per aquest motiu en diverses ocasions. Altres tribunals regionals de drets humans, a Àfrica o a Amèrica, han reconegut també aquesta relació i pres decisions similars. En aquest sentit, els estats estan obligats a prendre mesures per evitar que es produeixin aquests danys, incloses mesures legislatives o reglamentàries que han de ser eficaces i aplicades. I, en el cas que el dany ja s'hagi produït, han d'actuar per indemnitzar les persones afectades i obligar els culpables a restaurar la zona degradada.

Ara bé, aquesta perspectiva porta implícita una dificultat: quan la degradació ambiental no té un impacte greu i directe sobre els drets humans, els tribunals no poden intervenir. És a dir, subordina la protecció del medi a l'impacte sobre les persones, en una visió encara antropocèntrica. És per aquest motiu que a alguns països i regions, especialment a Àfrica i Amèrica Llatina, s'han desenvolupat dues nocions paral·leles, que permeten superar aquesta limitació. Per una

banda, el **dret a un medi ambient sa**. Aquest dret, que encara no està reconegut com a tal internacionalment, però sí en l'àmbit regional i estatal, facilitaria l'obligació dels poders públics d'intervenir quan es degradi el medi ambient, ja que un medi ambient equilibrat és fonamental per a la nostra existència. A banda, aquest dret facilita la intervenció de les ONG o d'altres persones interessades no directament afectades per la mesura en si.

Una passa més és el **reconeixement de personalitat jurídica a la natura** o als seus elements. En aquest sentit, certs ecosistemes, rius, boscos, etc., tenen valor per si mateixos i s'han de protegir com a tals, i no en la seva relació amb l'ésser humà. Així s'ha reconegut a països tan diversos com Nova Zelanda, l'Índia o Bolívia.

En relació amb els **drets humans**, cal tenir en compte el seu potencial **com a eines d'empoderament** de les comunitats del Sud Global, a través d'allò que es coneixen com a drets humans procedimentals. Són els drets que permeten garantir o controlar el respecte dels drets substantius en relació amb el medi ambient. Concretament, el dret a la informació; el dret a la participació en la presa de decisions que puguin tenir un impacte sobre el medi ambient i, en darrer extrem, el dret de recórrer als tribunals en cas que s'hagi violat algun dels dos drets anteriors o una norma ambiental. A través d'aquests tres drets, moltes organitzacions de països empobrits han aconseguit tenir incidència en la protecció de certes comunitats, la prevenció de danys ambientals, participar en l'elaboració de normes i projectes importants, i a perseguir els comportaments nocius.

Un exemple molt clar d'això darrer ve donat per la **litigació climàtica**, un fenomen relativament recent a través del qual persones o organitzacions denuncien els seus estats per manca d'acció climàtica (de mitigació, adaptació, o de totes dues coses) o per haver provat que agreujarà el canvi climàtic. El primer cas exitós d'aquest tipus es va decidir a Holanda el 2015, i ja hi ha hagut casos positius a molts altres països, com ara Colòmbia, Sud-Àfrica, Pakistan, Irlanda, França, Alemanya, i és un fenomen tant al Nord com al Sud Global.

¹ <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/eu-mercosur-trade-deal-threatens-to-wreck-the-blocs-climate-credibility/>

²

https://www.eldiario.es/politica/morteros-espanoles-frontera-yemen-prueba-espana-sigue-incumpliendo-leyes-exportacion-armas_1_6139973.html

https://www.eldiario.es/politica/contrato-secreto-vender-armas-arabia-saudi-autorizo-gobierno-rajoy-250-morteros-175-000-proyectiles_1_7916953.html

o

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

UNEP, Global Climate Litigation Report, 2020 (<https://www.unep.org/resources/report/global-climate-litigation-report-2020-status-review>). de Vílchez Moragues, Pau (2016). Broadening the Scope: The Urgenda Case, the Oslo Principles and the Role of National Courts in Advancing Environmental Protection Concerning Climate Change, *Spanish Yearbook of International Law* 20, 71-92. <https://doi.org/10.17103/sybil.20.06> (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2917127).

KOTZÉ, Louis (2017). *Environmental Law and Governance for the Anthropocene*. Hart.

IPBES (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (<https://ipbes.net/global-assessment>).

IPCC (2018). Global Warming of 1.5°C (<https://www.ipcc.ch/sr15/>).

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

Web del relator especial de Nacions Unides sobre medi ambient i drets humans (<http://srenvironment.org/>). Caldria prestar especial atenció als informes sobre:

- Drets humans i canvi climàtic
- Drets humans i biodiversitat
- El dret a un medi ambient sa
- Bones pràctiques per implementar el dret a un medi ambient sa

Declaració d'Estocolm sobre el Medi Humà (http://www.gencat.cat/mediamb/publicacions/monografies/Declaracio_conferencia.pdf)

Límits planetaris (*Planetary boundaries*) (<https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>)

Toni, Ana, [Tubiana](#), Laurence (2 d'abril de 2021). Mercosur trade deal threatens to wreck EU's climate credibility, *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/eu-mercosur-trade-deal-threatens-to-wreck-the-blocs-climate-credibility/> (consultat el 13 de juliol de 2021).

PAREJA, Pol (5 d'agost de 2020). Morteros españoles usados por Arabia Saudí en la frontera de Yemen: la prueba

de que España sigue incumpliendo las leyes de exportación de armas. *ElDiario.es*. https://www.eldiario.es/politica/morteros-espanoles-frontera-yemen-prueba-espana-sigue-incumpliendo-leyes-exportacion-armas_1_6139973.html (consultat el 13 de juliol de 2021).

PAREJA, Pol. El contrato secreto para vender armas a Arabia Saudí que autorizó el Gobierno de Rajoy: 250 morteros y 175.000 proyectiles. https://www.eldiario.es/politica/contrato-secreto-vender-armas-arabia-saudi-autorizo-gobierno-rajoy-250-morteros-175-000-proyectiles_1_7916953.html (consultat el 13 de juliol de 2021).